

UDK 061.23:329.63(497.4 Celje)"1862/1927"
Prejeto: 15. 9. 2005

Narodna čitalnica v Celju 1862–1927

IVANKA ZAJC-CIZELJ

dr., arhivska svetovalka, Zgodovinski arhiv Celje, Teharska 1, SI-3000 Celje

IZVLEČEK

Čitalnica je bila namenjena predvsem družabnemu življenju. Njeni glavni nalogi sta bili organiziranje kulturno-zabavnih prireditev in ureditev knjižnice. Člani so prihajali iz vrst izobražencev in obrtnikov.

Avtorica nam podrobneje predstavlja delovanje čitalnice, nas seznanja s strukturo članov, opisuje prostorsko in materialno problematiko društva ter vprašanje medsebojnih odnosov.

KLJUČNE BESEDE: Narodna čitalnica, društvo, Celje, ustanovitev, delovanje, béseda, kulturno-zabavna prireditev, knjižnica, častni član, izobraženec, obrtnik, Slovenec, Nemec

ABSTRACT

THE NATIONAL READERSHIP SOCIETY IN CELJE FROM 1862 TO 1927

The readership society was designed for sociable life. Its main task was the organization of the cultural entertainment events as well as the arranging of the library. The members belonged to the intellectual classes and handicraftsmen.

The authoress presents in greater detail the activities of the library, the structure of its membership, outlining also the problems of the readership society concerning the space and material dimensions as well as the issue of the interacting relationships.

KEY WORDS: National reading society, society, Celje, establishment, activity, "béseda" – social event including educational or entertaining programme, library, honorary member, an educated person, handicraftsman, Slovene/Slovenian, German

Čitalnica je bila priljubljena tema preučevanja, ker je bilo o njej kar nekaj napisanega, ker so bili dostopni časopisni viri in ker je kot narodno društvo uživala ugled. Pri vseh teh objavah pa gre v bistvu za ponavljanje že večkrat objavljenih dejstev, četudi nekateri niti nimajo verodostojne osnove v arhivskih dokumentih.

Nov in popoln pogled na delovanje celjske čitalnice na osnovi arhivskih virov pa nam med drugim pove, da je bila Narodna čitalnica v Celju predvsem "družabno" društvo, ki je zlasti prva leta delovanja vključevalo tudi "celjske Nemce".

Ustanovitev čitalnice

"Leta 1861, na pragu znamenitega obdobja 1861–1870, ki ga imenujemo junaško dobo spodnje štajerskih Slovencev, so se ustanovile čitalnice v Mariboru, Trstu in na jesen v Ljubljani.

Zaostati ni hotel tudi takrat še ozek krog celjskih narodnjakov. Stari Ilirec Kočevar, trgovec Kapus, Pirnat, Žuža in drugi so se odločili za ustanovitev Narodne čitalnice v Celju in vložili novembra meseca 1861 pravila v potrditev ..."¹

C.-kr. namestništvo za Štajersko v Gradcu je 20. novembra leta 1861 s št. 24.033 potrdilo statut Narodne čitalnice v Celju, ki je bil napisan v nemškem in slovenskem jeziku in je določal, da je namen čitalnice branje časopisov in knjig, pisanih v slovenščini in drugih jezikih, "razve-

¹ ZAC (Zgodovinski arhiv Celje), fond Narodna čitalnica v Celju (v nadaljevanju N. č.), fasc. 1, ob petdesetletnici društva zapisal Janko Lesničar. Glej tudi: Janko Orožen, *Zgodovina Celja in okolice*, II. del, Celje 1974, str. 222–229, poglavje Narodna čitalnica; Jožica Vodeb, *Celjska narodna čitalnica 1862–1873, Odsevi preteklosti 2*, Iz zgodovine Celja 1848–1918, Celje, 1998, str. 237–269.

seljevanje v besedah, v plesih, igratih i. t. d. Ne vtika se tedaj društvo v nikake politiške zadeve".

Posameznik, ki se je želel včlaniti v društvo, je svojo željo pisno ali ustno sporočil predsedniku. Nove člane je sprejel odbor z večino glasov; za izključitev je bila potrebna dvotretnjska večina. Letna članarina je znašala dvanajst gld. in so jo plačevali mesečno (po gol-dinar).

Člani so imeli te pravice:

- branje društvenih časopisov in knjig v društvu ali doma;
- obiskovanje društvenih prireditvev;
- izražanje želja, nasvetov in pritožb; za to je bila nastavljena posebna knjiga;
- vpeljevanje izobraženih tujcev v čitalnico.²

Celjska čitalnica je bila ustanovljena 16. februarja ali 17. marca³ 1862 v stanovanju narodnega trgovca Kapusa, tam pa je tudi delovala prvih nekaj mesecev po ustanovitvi. Nato so najeli prostor v gostilni Jurija Balanta "Pri zamorcu" v Ljubljanskem predmestju; 19. marca so na volilni seji izvolili sedem odbornikov (Kočevar, Kapus, Lindner, Terstenjak, Krušič, Rükschl, Žuža); 23. marca so se zbrali na seji, da bi izvolili predsednika in s tem "to družbo postavno utemeljili".⁴

Izvoljeni so bili:

- za predsednika (ravnatelja) dr. Štefan Kočevar,
- za podpredsednika (podravnatelja) župnik Davorin Terstenjak,
- za tajnika profesor Ivan Krušič,
- za blagajnika Franc Kapus,
- za knjižničarja Gustav Lindner.

Na tej seji so se tudi dogovorili, katere časopise bodo naročili, in sestavili čitalniški red, ki je urejal branje in izposajo časopisov ter knjig. Napisan je bil v slovenskem in nemškem jeziku – "Da bo vsakemu udu znan, naj se, v slovenskem in nemškem jeziku pisan, v čitavnični veliki sobi na steno obesi ali prilepi".⁵

Na tretji seji, 4. aprila, so sklepali o društvenih prostorih, nakupu klavirja in imenovali častne člane – "prečastite gospode in slavne rodoljube". Tako so postali prvi častni člani Narodne čitalnice v Celju:

- knezoškof Anton Martin Slomšek,⁶
 - škof Jurij Strossmayer,⁷
 - urednik Novic Janez Bleiweis,⁸
 - državni odborniki: dr. Lovro Toman,⁹ Anton Černe,¹⁰ dr. Josip Klauudy,¹¹ dr. Ladislav Rieger, František Brauner,¹² František Palacky,¹³ Alois Pražak,¹⁴ dr. Franc Miklošič¹⁵ in dr. Josip Muršec.¹⁶
- Častnim članom so izročili posebne diplome; zanje so se pisno zahvalili A. M. Slomšek, J. Strossmayer, ki je ob tem čitalnici poklonil dve-sto gld., dr. Lovro Toman in A. Černe.¹⁷
- Na redni mesečni seji maja 1862 so sklenili,

⁶ Slomšek, Anton Martin (1800–1862), slovenski pesnik, nabožni in šolski pisec (*Blaže ino Nežica v nedeljski šoli*), narodni buditelj in cerkveni organizator, od leta 1846 lavantinski škof, Luc Menaše, *Svetovni biografski leksikon*, Ljubljana 1994, str. 896, geslo: Slomšek. Glej tudi: *Enciklopedija Slovenije*, zv. 11, Ljubljana, 1997, str. 149–151, geslo: Slomšek, Anton Martin.

⁷ Strossmayer, Josip Juraj (1815–1905), hrvaški škof in mecen, ustanovitelj Jugoslovanske akademije znanosti in umetnosti, Luc Menaše, n. d., str. 926, geslo: Strossmayer.

⁸ Bleiweis, Janez (1808–1881), slovenski politik, publicist, pionir slovenskega časnikarstva in veterinarstva, tajnik Kmetijske družbe, leta 1843 ustanovil Novice; dalj časa so bile edini slovenski časopis, poslanec kranjskega deželnega zbora v letih 1861–1880, predsednik Slovenske matice, vodja konzervativcev; imenovali so ga *oče slovenskega naroda*, Luc Menaše, n. d., str. 107, geslo: Bleiweis. Glej tudi: *Enciklopedija Slovenije*, zv. 1, Ljubljana, 1997, str. 286–287, geslo: Bleiweis, Janez.

⁹ Toman, Lovro (1827–1870), slovenski politik in pesnik, Luc Menaše, n. d., str. 970, geslo: Toman. Glej tudi: *Enciklopedija Slovenije*, zv. 13, Ljubljana 1999, str. 276, geslo: Toman, Lovro.

¹⁰ Černe, Anton (1813–1891), politik in narodni buditelj, Joža Glonar, *Poučni Slovar*, I. del. Ljubljana 1933, str. 238, geslo: Černe. Glej tudi: *Enciklopedija Slovenije*, zv. 2, Ljubljana, 1988, str. 111, geslo: Černe, Anton.

¹¹ Dr. Josip Klauudy, župan iz Prage, dr. Ladislav Rieger, odvetnik iz Prage. Glej: tabelo častni člani Narodne čitalnice Celje ob koncu poglavja.

¹² Brauner, František August (1810–1880) češki pravnik in politik, vodja Staročehov. Leta 1848 v ospredju politike, prvi je poudarjal državnopravno misel in veliko prispeval k odpravi tlake. S Palackym in Riegrom je bil vodja češke politike, Joža Glonar, n. d. I, str. 151, geslo: Brauner, František August.

¹³ Palacky, František (1798–1876), češki pisatelj, politik in organizator, Joža Glonar, n. d. II, str. 160, geslo: Palacky, František.

¹⁴ Pražak, Alois (1820–1901), češki odvetnik, vodja moravskih Čehov, član avstrijske gosposke zbornice, prvi češki minister krajan, Joža Glonar, n. d. II, str. 225, geslo: Pražak, Alois.

¹⁵ Miklošič, Franc (1813–1891), slovenski jezikoslovec, vodilni slovanski filolog tistega časa, položil temelje slovanskemu primerjalnemu jezikoslovju, etimologiji in slovnici, Luc Menaše, n. d., str. 656, geslo: Miklošič. Bolj obširno – glej: *Enciklopedija Slovenije*, zv. 7, Ljubljana 1993, str. 135–137, geslo: Miklošič, Franc.

¹⁶ Muršec, Josip, (1807–1895), duhovnik, slovničar, publicist, Joža Glonar, n. d. II, str. 108, geslo: Muršec, Jožef. ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik mesečne seje odbora, 4. 4. 1862.

¹⁷ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik seje, 15. 7. 1862.

² ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 4, Pravila narodne čitalnice v Celju, 20/11-1861.

³ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, iz zapisnika redne mesečne seje 7. 12. 1862 je vidno, da so načrtovali praznovanje obletnice delovanja društva 16. februarja 1863; iz zapisnika predzadnjega občnega zbora, ki je bil 3. marca 1927 in v katerem navaja: "Čez štirinajst dni dopolni čitalnica petinšestdeseto leto svoje starosti", pa razberemo, da naj bi bila čitalnica ustanovljena 17. marca.

⁴ ZAC, fond N. č., zapisnik seje, 19. 3. 1862. Stavbo, v kateri je bila gostilna "Pri zamorcu", so leta 2002 porušili kljub protestom celjske kulturne javnosti.

⁵ ZAC, fond N. č., zapisnik seje, 23. 3. 1862.

da bodo v čitalnici namestili oglasno desko za oglaševanje pomembnejših sporočil. Kot prvo so sklenili obvestiti člane, da bodo ob torkih zvečer prirejali male skupščine, "v ktere bi čč. udje pridno naj se zbirali, pretresali to ali uno reč in mnenje, se pogovarjali o znanstvenih, zgodovinskih, jezikoslovnih in drugih narodnih, se ve da ne političnih zadevah in predmetih, pevali, igrali ali drugače kratkočasili se, i.t.d." in kot drugo, da lahko člani "brez vsacega posebnega plačila" igrajo karte.¹⁸

Prvo "bésedo" je čitalnica priredila na belo nedeljo, 27. aprila 1862, in drugo na binkoštni ponedeljek, 9. junija istega leta.

Ivan Prijatelj navaja, da je v uvodnem govoru takratni predsednik seznanil navzoče, da ima čitalnica trenutno 130 članov in da je med njimi precej predstavnikov kmečkega stanu.¹⁹

Pomen in namen čitalnice je predsednik označil s temi besedami: "... ona bode slovenski jezik popravljala, izobraženost iz mesta v vasi razpeljevala ... Izobraženost je izvor narodnega blagostanja ..." ²⁰

Čitalniški prostori

Maja 1862 je odbor najel prostor za društvene namene v gostilni "Pri zamorcu" in z lastnikom Jurijem Balantom sklenil najemno pogodbo.

Odločitvi, da potrebujejo klavir, je sledila prošnja dr. Gustavu Ipavcu za strokovno pomoč pri nakupu klavirja za čitalnico; društvo bi ga obročno odplačevalo.²¹

V teh prostorih je čitalnica ostala komaj dobro leto, kajti oktobra leta 1863 je sklenila pogodbo z Ivanom Tappeinerjem za najem prostorov v prvem nadstropju njegove hiše, ki je stala v neposredni bližini železniške postaje.²²

Leta 1873 je društvo zaradi premajhnega števila članov prišlo v takšno krizo, da niti za najem niso imeli več sredstev in so morali prostore opustiti. Pohišstvo so prodali po polovični ceni, da so odplačali dolgove; klavir je za

dvesto gld. kupil dr. Kočevar. Knjižnico so preselili v stanovanje dr. Kočevarja, ki je čitalnici odstopil bralno sobo in časopise.²³

Društvo je naslednje leto životarilo in leta 1875 popolnoma prenehalo delovati;²⁴ ni pa bilo razpuščeno ali ukinjeno, zato so lahko brez posebnih ustanovitvenih postopkov oživili njegovo dejavnost. Tako je 30. decembra 1875 je začasni odbor sklical občni zbor; udeležilo se ga je osemnajst članov; ti so izvolili nov odbor društva. Njegova prva naloga je bila obnovitev delovanja čitalnice.

Na drugi seji odbora 5. januarja 1876 so se odločili, da najamejo prostor (opremljen s tremi mizami in dvanajstimi stoli) za društvo pri Franju Krušču, posestniku iz Celja, in sicer sobo v prvem nadstropju s tremi okni in po potrebi (bésede, veselice) še dve sosednji sobici, za deset gld. mesečno.²⁵

Komaj so rešili prostorski problem, že se je pojavila nevarnost, da bodo stanovanje zgubili, kajti lastnik je bil mnenja, da se v čitalnici "parlira preveč v slovenskem jeziku, kar mu potem druge goste iz jegove gostilnice odganja."²⁶

Navedena prostorska rešitev ni zadostovala za pokrivanje celotne čitalniške dejavnosti, zato se je šestnajst članov odločilo za peticijo; 11. julija 1879 so jo poslali odboru. Peticija navaja med drugim: "Znano je, da so bili časi od leta 1870 do leta 1873 za celjsko narodno čitalnico tako slabi in nesrečni, da je to društvo leta 1873 zapalo; in kljub temu, da je imela čitalnica takrat tako izvrstnega predsednika²⁷ in blagega voditelja, na katerega je smela ponosna biti – in na katerega smo dan danes vsi Slovenci še vedno bolj in bolj ponosni, vendar ta vrli mož takrat ni mogel sam kot čitalnični ravnatelj društvo pri življenju ohraniti, in sicer to zaradi tega ne, ker večina tedanjih čitalničnih odbornikov ni poslušala njegovih nasvetov, je slabo gospodarila, ter ji ni bilo dosti mar za čitalnično življenje,

²³ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik seje, 25. 11. 1873.

²⁴ Čitalnica kot društvo ni bila razpuščena ali ukinjena, saj je imela začasne prostore pri dr. Kočevarju, kjer so bile shranjene knjige in na voljo časopisi dr. Kočevarja. Glede na to, da so v bistvu obnovili njeno delovanje že decembra 1875, je možno sklepati, da so se nekateri člani tudi v tem obdobju srečevali; res pa je, da v tem času ni bilo sej (ni zapisnikov za leti 1874 in 1875) in društvenih prireditev.

²⁵ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik seje, 5. 1. 1876.

²⁶ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 7. zapisnik seje odbora, 20. 4. 1877.

²⁷ Od ustanovitve čitalnice leta 1862 je bil predsednik društva dr. Štefan Kočevar, zdravnik in posestnik iz Celja, decembra leta 1875 so za predsednika izvolili dr. Jakoba Pimata, odvetniškega koncipienta, ki je svojo funkcijo zaradi odhoda v Gradec opravljal le nekaj mesecev, marca leta 1876 je bil za predsednika izvoljen Matevž Koželj, notarski koncipient, decembra leta 1877 pa je bil izvoljen za predsednika dr. Josip Sernee, odvetnik, ki je to funkcijo opravljal do svoje smrti leta 1925 – torej oseminštirideset let; nasledil ga je dr. Juro Hrašovec.

¹⁸ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik seje odbora, 4. 5. 1862. Pri tej navedbi gre za ljubiteljsko igranje kart in ne za igre na srečo.

¹⁹ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 1, Članska knjiga: iz socialne strukture članstva je vidno, da se je leta 1862 včlanilo v čitalnico 19 posestnikov in en kmet, torej je navedba, da je bilo med prvimi člani precej predstavnikov kmečkega stanu, pretirana, saj je šlo predvsem za izobražence in obrtnike.

²⁰ Ivan Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina 1848–1895*, knjiga II, Ljubljana 1955, stran 159. Prijateljeva trditev, da je bila na binkoštni ponedeljek prva *béseda*, je netočna, kajti iz zapisnikov odbora je vidno, da je bila prva *béseda* že 27. aprila; verjetno pa je, da prva prireditev ni imela posebnega odmeva v takratnih časopis, ki so bili glavni vir informacij za prej navedeno delo.

²¹ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik seje odbora, 10. 5. 1862.

²² ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik seje, 16. 10. 1863.

interese in napredek – temveč je končno brezvestno in brezskrbno pričakovala pogin čitalnice.

Ker se pa naši narodni čitalnici približujejo tudi zdaj tako nesrečni časi – je to že stara reč in resnica, da so skoraj vsi čitalnični udje s sedanjimi čitalničnimi prostori že dolgo časa popolnoma nezadovoljni in je to čitalnično stanovanje zaradi različnih vzrokov za naše društvo tudi celo neprimerno, dalje se vedno čitalnični udje čudijo in jezijo, da taki odlični možje in narodnjaki kakor so sedanji čitalnični odborniki, skrbijo po večini tako malo za čitalnične interese in napredek, – dalje – čitalnični udje od časa do časa izstopajo zaradi tega iz društva, ker dobro vejo in so prepričani, da v teh prostorih je naši čitalnici le malo časa še za življenje odmerjeno ...". Peticija je v nadaljevanju zahtevala korenite ukrepe in pridobitev bolj ustreznih prostorov pri Straussu.²⁸

Iz nadaljnjih dogodkov je vidno, da so se stanovanjske razmere čitalnice še poslabšale. Krušič je na seji odbora oktobra 1880 izrazil "željo", naj mu čitalnica prepusti prostor v prvem nadstropju, ker je dobil najemnika za stanovanje; čitalnici pa bi v zameno prepustil drugi dve sobi in po potrebi spodnjo sobano za veselice.

Ceprav so imeli člani čitalnice pomisleke, so se morali s predlaganim stanjem zadovoljiti, ker bi jim sicer Krušič odpovedal gostoljubje.²⁹

Zaradi dveh manjših ločenih prostorov je bilo delovanje čitalnice še bolj omejeno, to pa je pomenilo, da ni "mogla napraviti lepše veselice, dalje tudi zlo škoduje čitalnici, da v tej hiši prave krčme ni", zato so se člani strinjali, da je potrebno najti lepše in večje prostore v mestnem jedru, če želijo doseči napredovanje čitalnice.³⁰

Septembra 1881 so na seji čitalniškega odbora sklenili, da selitev pospešijo, zato so takoj začeli iskati nove prostore. V odbor, ki naj bi si ogleda proste sobe *Pri belem volu*, so bili izvoljeni dr. Filipič, dr. Sernec in Kapus.³¹ Ker *Pri belem volu* ni bilo na razpolago primernih prostorov, je odbor sklenil, da se bo pozanimal še v gostiščih Strauss in Stadt Wien.³² Poleg že imenovanih gostišč so si ogledali prostore še v nekaterih drugih poslopih, vendar brez uspeha. Zato so se odločili, da ostanejo pri Krušiču, dokler ne najdejo ustrezne rešitve.

Ko so preučili vse možnosti za rešitev prostorskega problema, so se odločili, da sprejmejo ponudbo Jurija Straussa, ki je društvu predlagal najem prostorov v načrtovanem prizidku k poslopiju na Teharski cesti, v neposredni bližini

železniške postaje³³ – v prvem nadstropju bi čitalnica dobila v najem veliko dvorano, večjo in manjšo sobo.

Š predvideno prostorsko rešitvijo so bili povezani visoki stroški za opremo prostorov, ki jih čitalnica z rednimi dohodki ni mogla pokriti, zato so sklenili, da se na povečane izdatke pripravijo z namenskim "varčevanjem". Tako so sklenili, "da se nekteri gospodje čitalnice iz požrtvovanja za narodno čitalnico v Celji, zavežejo več kakor 1 f³⁴ na mesec plačevati in to najmanj za tri leta, da se obstanek in razcvetanje narodne čitalnice zagotovi.

Narodna čitalnica v Celji pa obljubi po svojem sedanjem odboru, da se bo onim gospodom udom, kateri sedaj za čitalnico kaj žrtvujejo, tisti odnesek, kateri njihovo mesečino presega, v treh letih, ako bo materijelno stanje čitalnice dopuščalo, po malem in po razmeri doneskov, od strani čitalnice povrnilo".

Izjavo: "Podpisani se tedaj zavežemo dokler smo udje čitalnice v Celji namesto mesečine po en goldinar plačevati", so podpisali:

- dr. Štefan Kočevar za dva gld.,
- Mihael Vošnjak³⁵ za štiri gld.,
- France Kapus za dva gld.,
- dr. Ludvik Filipič³⁶ za dva gld.,
- dr. Jurij Hrašovec³⁷ za dva gld.,
- France Lipold za dva gld.,
- prof. Anton Kosi za en gld., petdeset kr.,
- Lovro Baš³⁸ za dva gld.,
- Janez Likar za dva gld. (s pripombo, da bo obljubljeni znesek dal skupaj za vse pretečene mesece od podpisa izjave, ko bo čitalnica že pri Straussu, in da je pripravljen za napredek čitalnice dati še več),
- Dragotin Vanič za dva gld.,
- Boštjan Kregar za en gld.

Vsi naštetih člani so začeli plačevati višjo članarino 1. marca 1882, razen Likarja, ki je sklenil plačati ves znesek hkrati, in Kregarja, ki je začel plačevati 1. aprila.

²⁸ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 11, Peticija z zahtevo za ustreznejše prostore, 11. 7. 1879.

²⁹ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik seje, 5. 10. 1880.

³⁰ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik seje občnega zbora, 30. 10. 1881.

³¹ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik seje, 12. 9. 1881.

³² ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik seje, 20. 10. 1881.

³³ Hotel Strauss, pozneje hotel Pošta, je bil porušen zaradi nove prostorske ureditve Celja; leta 2002 so na tem prostoru začeli izkopavanja za zidavo poslovnega objekta in garažne hiše.

³⁴ f = forint, goldinar (gld.), avstro-ogrski srebrnik, v veljavi 1857–1893.

³⁵ Vošnjak, Mihael (1837–1920), slovenski zadržnik, politik in železniški strokovnjak, brat Josipa Vošnjaka, slovenskega politika, pisatelja (*Spomini I–II, 1905/1906*) in zdravnika, Luc Menaše, n. d., str. 1015, geslo: Vošnjak. Glej tudi: *Enciklopedija Slovenije*, zv. 14, Ljubljana 2000, str. 362, geslo: Vošnjak, Mihael.

³⁶ Filipič, Ludvik (1850–1911), odvetnik in narodni organizator, Joža Glonar, n. d. I, str. 362, geslo: Filipič, Ludvik.

³⁷ Hrašovec, Juro (1858–1957), slovenski politik, pravnik, prvi slovenski župan v Celju 1921–1927, Luc Menaše, n. d., str. 422, geslo: Hrašovec.

³⁸ Baš, Lovro (1849–1924), notar v Celju, politik, Joža Glonar, n. d., str. 100, geslo: Baš, Lovro.

Denar so nalagali v Celjsko posojilnico. Tam je bil shranjen do najema prostorov. Če prostorov ne bi najeli, bi darovalci lahko vloženi denar dvignili ali ga darovali čitalnici za druge namene.³⁹

Dogovor z Jurijem Straussom o pogojih za najem prostorov, o katerih so razpravljali na izredni seji občnega zbora, sta na osnovi gradbenega načrta podpisala dr. Serbec kot predsednik društva in dr. Filipič kot blagajnik 12. marca 1882.

Najemna pogodba je bila sklenjena za tri leta, in sicer brez možnosti odpovedi, po tem času pa je bil odpovedni rok tri mesece.

V tem dogovoru je bilo določeno, da dobi čitalnica v uporabo dvorano in sobo (za štiristo gld. letne najemnine) in se vseli 1. oktobra 1882. Oba prostora bi moral lastnik ustrezno urediti. Glede na zahteve in potrebe društva bi moral poskrbeti za visoka okna, prepleskati stene, položiti parket, napeljati plin in namestiti lestence ter v severnem delu sobe urediti ločeni garderobi. V najemni pogodbi so bili zajeti še služnostni prostori (prostor za spanje čitalniškega sluge, drvarnica in prostor na podstrešju – pod ključem), vendar zanje ni bila predvidena (dodatna) najemnina.

Strauss *"pa se zaveže skrbeti za to, da bojo čitalnični gosti vselej, in posebno tudi pri veselich dobili v njegovi krčmi dobro pijačo in dobro jedilo, in snažne posode ..."*, da bodo imeli brezplačno postrežbo, čiste prte in po potrebi na razpolago tudi stole.⁴⁰

Na izredni seji občnega zbora 21. marca 1882 so sprejeli predlagani osnutek pogodbe, ki je zajemal enake zahteve, kot so bile pozneje navedene v dogovoru med predstavnikoma čitalnice in Straussom.⁴¹

Ker predvideni prostori niso bili pripravljene za vselitev do roka, so selitev prestavili.

Oktobra 1882 je društvo sklicalo redno in izredno sejo. Obravnavali so vprašanje novih prostorov, kajti ugotovljeno je bilo, da se Strauss ni držal dogovora. Zato so na redni seji sestavili odbor, ki si je ogledal dejansko stanje in o svojih ugotovitvah poročal na izredni seji ter poudaril, da bo lastnik odpravil le določene pomanjkljivosti. Ker pa ni bil pripravljen odpraviti vseh, je odbor zahteval znižanje najemnine in dosegel, da je lastnik znižal najemnino za štirideset gld. (torej s štiristo na tristo šestdeset gld. na leto).⁴²

Po pridobitvi in ureditvi novih prostorov je društveno življenje napredovalo. Leta 1890 je društvo štelo že sto enainvajset članov. Z večanjem članstva in širjenjem dejavnosti se je kar kmalu začela kazati prostorska stiska.

Na seji občnega zbora oktobra 1890 so ponovno obravnavali vprašanje utesnjenosti, ki ga je sprožil dr. Josip Vrečko⁴³ z ugotovitvijo, *"da so prostori čitalniški postali preozki čitalniškim udom, in da so isti nepripravi za plesne veselice, gledališne in druge predstave ali kake shode"*. Sprejet je bil sklep, da čitalniški odbor poskrbi za druge prostore pri Straussu ali kje drugje.⁴⁴

S postavitvijo Narodnega doma je čitalnica dobila možnost, da se preseli v primernejše prostore, to pa je vsekakor pomenilo velike materialne izdatke, zato so že vnaprej začeli zbirati sredstva za opremo prostorov in sklenili predvsem, da nabavijo *"puščico, ki bođe stala v čitalnici na mizi"*. Da bi spodbudil z dobrim zgledom še druge, je dr. Josip Serbec⁴⁵ obljubil, da bo namensko prispeval dvesto gld.⁴⁶

Del denarja za novo opremo so dobili s prodajo starega premičnega imetja. Dne 27. oktobra 1896 je bila seja čitalniškega odbora že v Narodnem domu. Na njej so obravnavali spremembo statuta, ki je omogočal razširitev dejavnosti in uvedbo društvene gostilne in kavarne.⁴⁷

Z odlokom št. 33.459 z dne 29. novembra 1896 je bil potrjen predlog novega statuta in odobren gostilniški obrat za potrebe čitalnice. Dovoljenje za javno gostilno je čitalnica dobila 22. februarja 1897.⁴⁸

Na občnem zboru novembra leta 1901 so razpravljali o gostilniškem redu, ker je bilo slišati pritožbe, da so bili gostje preglasni. Glede obravnavanega hišnega reda v gostilniških prostorih so navzoči (predsednik dr. Serbec, dr. Dečko in dr. Hrašovec) poudarili, *"da je dolžnost odbora skrbeti za to, da se v gostilni v 'Narodnem domu', katera je društvena gostilna obnašamo boljše, kakor v kaki drugi gostilni! Kajti Narodni dom je vzvišen lokal, v katerem se naj ne pojavijo nikakršni preglasni glasovi. To že zaradi tujcev, katerih gre vedno mnogo mimo"*.⁴⁹

³⁹ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 13, izjava, 6. 2. 1882.

⁴⁰ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 13, dogovor ravnateljstva čitalnice z g. Jurijem Straussom, 12. 3. 1882.

⁴¹ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik izrednega občnega zbora, 21. 3. 1882.

⁴² ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik redne seje odbora, 9/10-1882, zapisnik izredne seje odbora, 13. 10. 1882.

⁴³ Vrečko, Josip (1856–1931), odvetnik, narodnogospodarski organizator, Joža Glonar, n. d. II, str. 458, geslo: Vrečko, Josip.

⁴⁴ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, zapisnik seje občnega zbora, 26. 10. 1890.

⁴⁵ Serbec, Josip (1844–1925), odvetnik, politik, Joža Glonar, n. d. II, str. 314, geslo: Serbec, Josip.

⁴⁶ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, zapisnik seje odbora, 11. 4. 1895.

⁴⁷ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, zapisnik seje odbora, 27. 10. 1896.

⁴⁸ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, zapisnik seje rednega občnega zbora, 7. 11. 1897.

⁴⁹ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, zapisnik rednega občnega zbora, 22. 11. 1901.

Problematico gostilne so ponovno obravnavali na naslednjem občnem zboru; na dnevnem redu so imeli kar nekaj utemeljenih pritožb:

- da v gostilni ni reda,
- da s pivom ne ravnajo ustrezno,
- da na veselnicah strežejo nesposobne osebe,
- da v gostilni ni ustrezne čistoče.

Dr. Karlovšek je dejal, da se slab glas o gostilni širi tudi zunaj Celja, to pa je sprožilo polemike. Zato so sklenili, da je potrebno še tesnejše sodelovanje gostilničarja z gostilniškim odsekom, ki mu bo pomagal odpraviti pomanjkljivosti.⁵⁰

Iz zapisnika občnega zbora novembra 1904 je vidno, da sta Posojilnica v Celju in Narodna čitalnica imeli o čitalniški gostilni sklenjeno pogodbo, na osnovi katere je bila čitalnica upravičena le do 10% dobička od gostilne, ali sto petdeset K za leto 1903. Poročevalec tudi navaja, da je bila čitalniška gostilna slabo obiskana, da so se je nekateri celo izogibali in obiskovali druge ne narodne gostilne in da je bila gostilniška problematika redna tema vsakoletnih razprav. To pa ni bilo nobena izjema, saj poročevalec tudi ugotavlja, da nobena gostilna ni brez napak.⁵¹

Na seji odbora, ki je bila kmalu po občnem zboru, je Franjo Voglar opozoril na slab obisk čitalniške gostilne, to je bilo med drugim tudi posledica *"žalostnega dejstva, da je bilo tukajšnje slovensko učiteljstvo že skoraj pred dobrim letom tako rekoč vrženo iz gostilne "Narodnega doma" in da mu ni mogoče več pohajati lokalov, kjer se ga tako nesramno žali"*.

Ker je bil na isti seji izvoljen (nov) gostilniški odsek, mu je odbor dal nalogo, da omenjeno zadevo *"nepriustransko preišče in povzroči, da se razžaljenemu učiteljstvu da zadoščenje"*.⁵²

Na naslednjem občnem zboru je odbornik gostilniškega odseka dr. Alojzij Brenčič poročal, da se je stanje izboljšalo, čeprav je še vedno veliko rodoljubov, ki se izogibajo narodne gostilne in zahajajo v *nenarodne*. Med drugim je poudaril, da si je odbor prizadeval odpraviti pomanjkljivosti, da so točili dobro pijačo ter pripravljali kvalitetna jedila.⁵³

Stanje v gostilni se je sčasoma uredilo in vse do leta 1922 ni bilo posebnih pripomb.

Svetnik Lilek⁵⁴ je maja 1922 poročal na seji,

da se gostje pritožujejo zaradi slabe postrežbe in neustreznosti zastorov, ki omogočajo, da so *"gostje izpostavljeni zijaalom in opazkam cestnih postopačev!"*. Odbor je sklenil, da bo gostilničarja opozoril, naj popravi zastore, in poudaril, da so pritožbe v zvezi s postrežbo neutemeljene.⁵⁵

Narodna čitalnica je s Posojilnico kot lastnico Narodnega doma sklenila najemno pogodbo za večji in manjši sobi – za letno najemnino štiristo petdeset gld. Dvorano je obdržala Posojilnica in jo je posojala čitalničarjem samo za večje prireditve; za vsakokratno prireditev v dvorani je morala čitalnica vložiti prošnjo za uporabo.

Poleg tega je Narodna čitalnica vzela posojilo, ki so ga porabili za opremo prostorov. Posojila se dejansko niso mogli rešiti vse do začetka tridesetih let 20. stoletja, saj je dolg iz leta v leto naraščal. Marsikatero leto je čitalnica namreč zbrala komaj dovolj sredstev za plačilo najemnine ali pa še to ne. Tako je leta 1904 znašal dolg okroglih štiri tisoč K in odbor je sklenil, da prosi Posojilnico, naj dolg do tri tisoč K in vsakoletne obresti odpiše. Posojilnica je prošnji ugodila in porodilo se je upanje, da bo Narodni čitalnici uspelo pokriti dolg s čistim dohodkom od gostilne.⁵⁶

Čitalnica je imela kar nekaj dobrotnikov, ki so prispevali sredstva za izboljšanje materialnih razmer. Tako se je leta 1904 posrečilo godbenemu odseku priti na zeleno vejo, in sicer s pomočjo darovalcev: Okrajnega zastopa Celje (šeststo K), Občine Celje – okolica, Posojilnice v Celju in drugih.⁵⁷

Začetnemu navdušenju in znatni podpori godbe je kmalu sledilo poslabšanje, saj se je že naslednje leto dotok sredstev zmanjšal in so večje zneske prispevali le še nekateri posamezniki, npr.: Peter Majdič, dr. Juro Hrašovec, dr. Al. Brenčič in dr. Predlaga.

Gospodar godbenega odseka, profesor Vodnik, je pozival zbrane člane, da pomagajo godbi, in med drugim dejal: *"... naj bi po svoji moči podpirali našo živo potrebno narodno godbo ter omenja, da bi bilo bolje za godbo, da bi se postavila na lastne noge. Poroča tudi, da je odbor godbenega odseka nameraval ustanoviti godbeno šolo."*

Ideja o ustanovitvi šole je propadla, ker je odbor dobil samo namenska sredstva v znesku tristo K, ki jih je prispevala Posojilnica. Poleg tega odbor tudi ni imel instrumentov, na katerih bi se učenci učili, in tudi ne učitelja.⁵⁸

⁵⁰ ZAC, fond N. č. fasc. 1, sig. 3, zapisnik rednega občnega zbora, 22. 11. 1902.

⁵¹ ZAC, fond N. č. fasc. 1, sig. 3, zapisnik rednega občnega zbora, 12. 11. 1904.

⁵² ZAC, fond N. č. fasc. 1, sig. 3, zapisnik redne seje odbora, 18. 11. 1904.

⁵³ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, zapisnik rednega občnega zbora, 11. 11. 1905.

⁵⁴ Lilek Emilijan (1851–1940), slovenski šolnik, zgodovinar in etnolog, Luc Menaše, n. d., str. 577, geslo: Lilek. Glej tudi: *Enciklopedija Slovenije*, zv. 6, Ljubljana 1992, str. 187, geslo: Lilek, Emilijan.

⁵⁵ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, zapisnik redne seje odbora, 10. 5. 1922.

⁵⁶ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, zapisnik rednega občnega zbora, 11. 11. 1905.

⁵⁷ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, zapisnik rednega občnega zbora, 12. 11. 1904.

⁵⁸ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, zapisnik rednega občnega zbora, 11. 11. 1905.

Na seji občnega zbora v Narodnem domu je predsednik dr. Sernec poudaril pomen čitalnice za celjske Slovence in odprl nove prostore z željo, "da bi bili ti prostori središče celjskih Slovencev, da bi se v njih razvijalo pravo narodno in društveno življenje in da bi v njih našli tudi zunaj Celja stanujoči Slovenci pravo zavetišče".⁵⁹

Omenjena predsednikova želja se je uresničila, saj so v Narodnem domu celjska narodna društva našla primeren prostor za vse večje prireditve.

"Pevskemu društvu, Sokolu, Klubu trgovskih sodelavcev, Društvu odvetniških in notarskih uradnikov je prepuščal odbor čitalnične prostore brezplačno ali proti mali odškodnini za predavanja, vaje, zborovanja in veselice. Potem takem je bila čitalnica shajališče vseh slovenskih društev v Celju, torej središče društvenega in družabnega življenja."⁶⁰

Nekatere člane je motilo, da je čitalnica z leti organizirala vse manj samostojnih (zabavnih) prireditev. Rafko Salmič je na občnem zboru leta 1905 izrazil pomisleke, "da čitalnica premalo dela, da ni središče društvenega življenja in da ne ustreza zahtevam narodnega občinstva. Ter ne prireja sama nikakršnih veselice". V nadaljevanju so odborniki poskušali ovreči navedeno trditev z dejstvi:

- da je čitalnica prirejala tudi veselice,
- da so člani čitalnice večinoma tudi člani drugih narodnih društev,
- da člani v teh narodnih društvih pomagajo prirejati veselice in druge zabave.⁶¹

Prva svetovna vojna čitalnici ni prizanesla; leta 1914 je bilo vpoklicanih dvajset članov in vojaška uprava je načrtovala ureditev rezervne bolnišnice v prostorih čitalnice. Predsednik čitalnice je predlagal, naj vojaško poveljstvo pošlje komisijo, ki bo pregledala prostore in popisala ter ocenila inventar; predvideval je tudi, da bi za prostore plačevali najemnino v znesku 64,66 K.⁶²

Če so bili predsednikovi predlogi izvedeni, iz nadaljnjih zapisnikov ni razvidno, dejstvo pa je, da je bila v čitalniških prostorih že od septembra leta 1914 vojaška bolnišnica.

Čitalnica je do konca prve svetovne vojne delovala v gostilni "Narodni dom".

Delovanje Narodne čitalnice

Čitalnica je bila namenjena predvsem družabnemu življenju. Organizirala je kulturnozabavne prireditve, plese, tombole, izlete, družabne večere (tako imenovane tihe večere), gledališke predstave, streljanje v tarčo, igranje kart in biljarda ter bolj ali manj skrbela za svoj pevski zbor in pozneje še za godbo; imela je urejeno knjižnico s knjigami in čitalnico s časopisi in revijami.

Široko zastavljeno kulturno delovanje čitalnice se je kmalu srečalo s problemi, najprej so se pokazali pri pevski dejavnosti.

Decembra 1863 so obravnavali problematiko pevskih vaj – tako vprašanje pevovodje kakor tudi udeležbe na vajah, kajti "zadnji čas se je nekako mlačno, neredno, nedostojno in nezadovoljno vedlo in ravvalo". Zadevo so obravnavali in sklenili, naj bodo do februarja pevske vaje, kot je bilo dogovorjeno s pevovodjem, pozneje pa bodo odločili, kako delovati naprej.⁶³

Na seji glavne skupščine 23. decembra 1866 so med drugim obravnavali povečanje dvorane do velikosti, ki bi omogočala predvajanje gledaliških predstav, s katerimi bi omogočili "razvoj narodnega življenja in bi omika naroda napredovala v smeri moralnih in pristojnih slovenskih šeg".

V gledališki dejavnosti sta bila v tistem času najdejavnejša Jeretin in Kozelj.⁶⁴

Gledališke predstave niso bile odvisne samo od članstva, ampak tudi od prostora, s katerim je bila čitalnica vedno bolj ali manj na tesnem, zato so bile prve gledališke predstave v najetih prostorih; za gledališko predstavo 16. decembra 1866 so najeli mestno gledališče.⁶⁵

Dr. Kočevar je na seji glavne skupščine decembra 1868 med drugim poudaril, "da je bila zmiraj glavna skrb odbora sedanjega dopolniti dvojni namen čitalnice, po kterem bi bila čitalnica društvenikom prvič podučevna in koristna, drugič ugodna in prijetna... Govornik obžaluje, da se je opustila hvalevredna navada, po kateri so se zbrali člani vsaki teden in čitali knjige, ali on se nadeja, da se bo zopet vpeljala ta navada in skrbno naloži to nalogo prihodnjemu odboru. Ker si je bil odbor zvest, da nobena reč ne pospešuje bolj napredka maternega jezika, nego dramatične igre, skrbel je za to, da se je vsaj tri igre spravilo na oder... Da bi se pomnožilo razveseljevanje v Čitalnici, se je vpeljalo streljanje s puščicami v tarčo..."⁶⁶

Za mlačnost, ki je zavela v društvu kar kmalu po ustanovitvi, so bile nekoliko krive tudi porazne finančne razmere, ki jih je povzročil ne-

⁵⁹ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik redne seje občnega zbora, 29. 10. 1896.

⁶⁰ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, zapisnik rednega občnega zbora, 12. 11. 1904.

⁶¹ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik redne seje občnega zbora, 11. 11. 1905. Na navedenem občnem zboru je Likar izjavil, da obžaluje, ker se v Narodnem domu prirejajo narodnemu duhu nasprotne veselice in kot dejstvo navaja, da so bile objavljene "neke nemške ali madžarske dame". Predsednik Sernec je pojasnil zadevo. Iz konteksta se zdi, da je šlo za veselico, ki jo je v čitalniških prostorih priredil teniški klub.

⁶² ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, Zapisnik redne seje odbora, 24. 9. 1914.

⁶³ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik seje, 17. 12. 1863.

⁶⁴ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik seje, 23. 12. 1866, priimek Kozelj je v članski knjigi napisan brez j.

⁶⁵ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik seje, 30. 10. 1866.

⁶⁶ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik glavne skupščine, 27. 12. 1868.

reden dotok sredstev. Problem je nastal zaradi nerednega plačevanja članarine, kajti (zlasti) zunanji člani so za leto zamujali s plačilom.

Delno je finančne težave rešil blagajnik Franc Kapus, ki je z lastnimi sredstvi pokrtil polovico društvenih dolgov.

Ker niso imeli denarja, so prekinili s pevskimi vajami in prosili pevovodjo Triebniga,⁶⁷ da počaka na izplačilo honorarja ter izrazili željo, da bi še naprej obiskoval čitalnico (brez plačila članarine) in po želji brezplačno poučeval petje.⁶⁸

Iz finančne stiske je pomagal društvu tudi konjiški dekan Jožef Rožman, ki je društvu poklonil obveznici v vrednosti dvesto gld. V zahvalo je odbor sprejel sklep, naj ga imenujejo za častnega člana.⁶⁹

Z izkupičkom od prodanih obveznic so nameravali najprej poravnati zaostale obveznosti – izplačati pevovodji zaostali honorar v znesku sto gld. in plačati zapadli obrok posojila za klavir v višini petdeset gld.⁷⁰

Plačevanje članarine je bil eden od dokaj žgočih stalnih problemov, ki so bili na sejah pogosto, najmanj enkrat na leto povdarjeni; nerednost je bila opazna predvsem pri zunanjih članih.⁷¹

Da bi zadevo omilili, so zunanjim članom že 19. marca 1862 znižali članarino za polovico, na šest gld. na leto. Ponovno so jim znižali članarino 17. novembra 1864, in sicer na štiri gld. – ta znesek so tudi vnesli v društveni statut kot dopolnitev tretjega člana.⁷²

Aprila 1865 so ugotovili, da enajst zunanjih članov že leto ali dve ni plačalo članarine in ne kaže, da bi jo sploh bili pripravljene plačati, zato so sklenili, da jih izbrišejo iz članstva.⁷³

Ker so bili vsi ti ukrepi v precejšnji meri neuspešni, so sklenili opomniti člane na redno plačevanje članarine kar javno – v Novicah, v katerih naj se "nuznani in razglasi: *"Ponovljena prošnja": Vsaka čitalnica ima tudi v dnarstvenih zadevah svoje dolžnosti, ki jih spolnovati mora; pričakuje se tedaj, da bodo tudi njeni čl. članovi svoje dolžnosti poznali in vselej o pravem času svojo letnino čitalnici vestno plačevali. Al žalibog! Do sedaj se to še ni zgodilo. Nad 200*

(dvesto) forintov ima čitalnica naša od svojih vnanjih udov še terjati, – lep denar –, ki bi se, ko bi ga imela, dal prav dobro in uspešno obrniti! – Prosijo se torej in prav lepo opominjajo vsi čl. članovi, ki še svoje dolžnosti niso storili, da to reč brž ko brž poravnajo, ker morajo sami dobro vedeti, da le "djanski" ne pa samo "vpi-sani" udje čitalnicam kaj koristijo".⁷⁴

Problematiko financ so reševali na več načinov, in sicer z vnaprejšnjim plačevanjem članarine, darili posameznih članov, prodajanjem časopisov, ki za čitalnico niso bili več pomembni, pokroviteljstvom raznih dobrotnikov, organiziranjem tombol in izposojanjem (posamezni člani so čitalnici posodili denar za določeno obdobje in ta jim ga je v obrokih vračala).

Ob primerjavi prejemkov in izdatkov pridemo do zanimivih rezultatov:

Leta 1865 je imela čitalnica 1.399 gld. 53 kr. prejemkov in 1.350 gld. 98 kr. izdatkov.⁷⁵

Leta 1879 je imela čitalnica 488 gld. 27 kr. prejemkov in 489 gld. 4 kr. izdatkov.

Primanjkljaj v višini 77 kr. sta pokrila člana društva.⁷⁶

Obračuni so iz leta v leto kazali nižje dohodke; da pa bi bili člani sproti seznanjeni z denarnim stanjem, je blagajnik poročal o prihodkih in izdatkih vsak mesec. Leta 1883/84⁷⁷ je imela čitalnica 1.086 gld. 52 kr. prejemkov in 1.077 gld. 26 kr. izdatkov.⁷⁸

Križa čitalnice je bila tolikšna, da je moralo društvo leta 1873 odpovedati najete prostore in je do leta 1875, ko je obnovilo delovanje, životarilo. Naslednje leto je najelo druge prostore, vendar člani z njimi niso bili v celoti zadovoljni.

Kljub ponovnemu in uspešnemu zagonu je društvo kmalu začelo pešati. Poslabšane razmere so obravnavali tudi na izrednem občnem zboru (17. novembra 1878), ki je bil sklican na željo nekaterih članov zaradi imenovanja častnih članov društva: dr. Štefana Kočevarja, Davorina Trstenjaka⁷⁹ in Antona Žuže.⁸⁰

V zapisniku navedene seje beremo: *"Več čitalničnih udov objavlja zaporedoma žalostno sta-*

⁶⁷ Gregor Triebnig, član čitalnice od junija do novembra 1862, rojen v Rušah 2. marca 1831, učitelj prvega in pozneje drugega razreda na celjski glavni šoli, obvladal je slovenščino in nemščino. Ivanka Zajc-Cizelj, *Osnovna šola Celje 1777–1919*, str. 125, Celje 2000.

⁶⁸ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik seje, 11. 2. 1864.

⁶⁹ V evidenci častnih članov v članski knjigi ni Jožefa Rožmana; glej seznam častnih članov, ki jih navajam na koncu poglavja.

⁷⁰ ZAC, fond N. č. sig. 2, zapisnik redne mesečne seje, 2. 4. 1864.

⁷¹ Zunanji člani so bili tisti člani, ki so prebivali zunaj Celja.

⁷² ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik mesečne seje, 28. 5. 1865.

⁷³ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik mesečne seje, 2. 4. 1865.

⁷⁴ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik mesečne seje, 16. 10. 1865.

⁷⁵ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik velike skupščine, 26. 12. 1865.

⁷⁶ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 10, zapisnik seje odbora, 10. 11. 1879.

⁷⁷ Upoštevano je društveno leto – to je obdobje delovanja – podobno kot šolsko leto.

⁷⁸ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik občnega zbora, 9. 11. 1884.

⁷⁹ Trstenjak, Davorin (1817–1890), župnik, publicist, zgodovinar, politik, Joža Glonar, n. d. II, str. 413, geslo: Trstenjak, Davorin. Glej tudi: Luc Menaše, n. d., str. 980, geslo: Trstenjak, slovenski narodni buditelj, pesnik, pripovednik, panslavist.

⁸⁰ Žuža, Anton (1800–1884), duhovnik, rodoljub, narodni dobrotnik, Joža Glonar, n. d. II, str. 502, geslo: Žuža, Anton.

nje čitalnice, slabo obiskovanje društva, majhno število članov in revno društveno življenje v občini, ter ugibajo kako bi se temu konec storilo in kaj bi bilo vzrok vseh teh slabih prikaznij v čitalnici ...".

Kot možna vzroka za ponovno hiranje čitalnice so omenjali neustrezne čitalniške prostore in premalo zabavnih prireditvev – "... ko čitalnica od spomladi do jeseni, torej celo poletje in skoraj celega pol leta ali vsaj celih pet mesecev ne napravi nikake zabave ali veselice, in si tedaj na ta način odpravi dosti udov, kateri ne vejo zakaj bi plačevali zastoj pet mesecev mesečino".⁸¹

V naslednjem mesecu po omenjenem izrednem občnem zboru je čitalnica povečala svojo dejavnost. Januarja so načrtovali večji prireditvi, in sicer tombolo s plesom in recital s petjem in plesom; izvolili so odsek za veselico, dovolili ženskemu kvartetu v ustanavljanju vaditi v čitalniških prostorih, načrtovali "sredine tihe večere", pozivali čitalniške pevce, da se zberejo 2. januarja, si izvolijo pevovodjo in njegovega namestnika ter zadolžili knjižničarja, da v prihodnje skrbi tudi za notni arhiv.⁸²

Ker je knjižničar Lever zbolel, so na seji odbora 29. aprila 1879 izvolili za knjižničarja prof. M. Žolgarja, ki je želel najprej poskrbeti za red v knjižnici.

Najprej je predlagal sprejete teh pravil za izposojanje knjižničnega gradiva:

- izposoja knjig naj bi bila možna vsak torek med šesto in sedmo uro zvečer;
- knjige bi si lahko izposojali le člani in izjemoma nečlani, predvsem zanesljivi dijaki;
- izposojene knjige bi bilo treba vrniti v enem mesecu, v posebnih primerih bi lahko knjižničar izposojajo podaljshal;
- prejemnik naj bi potrdil izposojajo s podpisom. Kot drugo je predlagal te ukrepe:
- vsi izposojevalci naj bi takoj vrnili izposojene knjige;
- čitalnica naj bi priskrbela pečatnik, s katerim bi označevali čitalniško gradivo;
- navedena pravila naj bi izobesili na vrata;
- pravila naj bi natisnili in razdelili vsem članom čitalnice, "da posamezni društveniki vejo, katere so njih pravice in dolžnosti".

Poleg tega je knjižničar predlagal tudi, da bi odbor določil za kadilce posebno sobo. S tem predlogom se predsednik ni strinjal, ker bi to pomenilo dodatne stroške za kurjavo in razsvetljavo: "G. predsednik temu ugovarja rekoč, da se navadno posebna soba ne more zato odločiti, ker bi s tem stroški za kurjavo, svetila i.t.d. narasli; da se bo pa ob veselicah tretja soba v ta namen

odločila in se veselichnemu odseku naročilo, skrbeti, da se ta red ohrani."⁸³

Čitalniške prireditve so bile organizirane le za člane čitalnice, ti pa so lahko s seboj pripeljali (vpeljevali – po četrti točki društvenih pravil) tiste izobražene tujce, ki niso stanovali v Celju. Tu ne gre za tujce v današnjem pomenu besede, ampak za ljudi, ki niso bili domačini, kot dokazuje tudi zapisnik seje, ki je bila maja 1865. Na njej so se odločili, da besedi tujec v statutu dodajo besedilo: "kateri v celjskem mestu ne stanujejo".⁸⁴ Decembra istega leta so besedo tujec zamenjali s pojasnilom: "izobraženi ljudje, ki ne stanujejo v Celju".⁸⁵

V praksi so bile stvari videti nekoliko drugače, kajti začela so se kršenja tega določila, ki so sčasoma postala tako problematična, da so jih novembra 1880 obravnavali in sklenili, da vsem Celjanom, ki niso člani čitalnice, prepovedo obiskovati čitalnico, kajti "samo zunanji bi se smeli po čitalniških udih vpeljati". Navedenega sklepa pa ne smemo razumeti, da so čitalnico obiskovali vseprek, ampak kot dejstvo, da so jo obiskovali nekdanji člani, ki so izstopili ali so bili izbrisani zaradi neplačevanja članarine. To dokazuje dejstvo, da je bil blagajnik zadolžen obvestiti vse, ki so bili kdaj člani čitalnice, pevce in druge, da je odbor sprejel sklep, ki prepoveduje vstop v čitalnico vsem nečlanom; zato jih poziva, naj se ponovno vpišejo v društvo in se zavežejo, da bodo redno plačevali članarino.⁸⁶

Član, ki je nameraval na besedo pripeljati "tuyo" osebo, je moral o tem obvestiti (za vsako veselico posebej) izvoljenega odbornika in "tujca" vpisati v posebno knjigo. Če je bila tako vpeljana oseba društvu ali odboru neprijetna, je lahko ostala na prireditvi, člana, ki jo je pripeljal, pa so opozorili, naj v prihodnje "ne dela več tega".

Pooblaščenemu odborniku je moral vsak član društvu, ki je želel dejavno sodelovati na društveni prireditvi, prijaviti svoj nastop in ga seznaniti z vsebino govora, deklamacij. Ta je na osnovi predloženega besedila odločil, ali naj član to besedilo navzočim predstavi ali ne.

Na izredni seji januarja 1864 je predsednik načel vprašanje udeležbe častnikov na naslednji besedi. Blagajnik je pojasnil, da čitalnica niti za navadne prireditve nima dovolj velikega prostora, kaj šele za večje; častniki se tako in tako ne smejo udeleževati narodnih veselic, ki jih prirejajo narodna društva. Poleg tega je tudi izrazil bojazen, da bi lahko morebitna navzočnost čast-

⁸¹ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 9, zapisnik seje izrednega občnega zbora, 17. 11. 1878.

⁸² ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 9, zapisnik redne seje odbora, 20. 12. 1878.

⁸³ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 10, zapisnik redne seje odbora, 10. 11. 1879.

⁸⁴ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik redne seje, 28. 5. 1865.

⁸⁵ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik velike skupščine, 26. 12. 1865.

⁸⁶ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik mesečne seje, 5. 11. 1880.

nikov imela pri članih čitalnice negativen odziv in povzročila izstopanje iz članstva. Navedena dejstva je odbor sprejel kot utemeljena in sklenil, da "na pol dane besede" ne bo v celoti preklical, in bodo častnike povabili na kakšno poznejšo večjo javno društveno prireditev.⁸⁷

Dijaki, ki so obiskovali čitalniške prireditve brez spremstva svojih staršev, so za vsako posamezno prireditev potrebovali dovoljenje ravnatelja gimnazije.⁸⁸

Zaradi raznih nepravilnosti in nestrpnosti se je pojavila težnja, da bi dijakom prepovedali obiskovanje čitalnice. Ta predlog je na ravnateljevo željo podal na seji decembra 1883 prof. Anton Kosi, podprl pa ga je tudi Mihael Vošnjak z utemeljitvijo, "da imajo dijaki potem na vseučilišču še dovolj časa za politiko".

Proti predlogu so bili dr. Josip Serbec, dr. Ludvik Filipič in dr. Josip Vrečko, ki so trdili, da "dijakom ni bilo nikdar prepovedano v čitalnico zahajati, da časnike itd. berejo. Sicer pa tudi ni nobenega vzroka, da bi "odbor" to dijakom prepovedal; ako gospod ravnatelj tega dijakom ne pripusti, naj jim sam prepove. Ako imajo dijaki iz 7. in 8. šole dovoljenje v gostilne in kavarne zahajati, zakaj bi jim bilo prepovedano v čitalnico zahajati in časnike brati, temveč, ko smejo dijaki iz 7. in 8. šole po dovoljenji g. ravnatelja zahajati tudi v čitalnične veselice".

Po razpravi so sprejeli sklep, da dijaki od prvega do šestega razreda gimnazije brez spremstva ne smejo v čitalnico, drugi pa lahko prihajajo nemoteno. Sklepa niso posebej razglasili, ampak so naročili strežniku, naj budno pazi in naj ne spušča mlajših dijakov (brez spremstva) v čitalnico. S tem naj bi bilo vprašanje dijakov v čitalniških prostorih dokončno rešeno – torej: "enkrat za vselej".⁸⁹

Za red in disciplino na prireditvah so skrbeli pooblaščeni člani društva. Iz zapisnika seje, ki je bila oktobra 1882, je vidno, da so bili lahko za tovrstno delo izbrani tudi nemško govoreči člani. Na omenjeni seji je namreč tajnik Janez Likar predlagal izvolitev plesnega reditelja, ki bi v prihodnje vodil veselice in plese ter v utemeljitvi posebej poudaril, "kako neprijetno je bilo v pretečenih letih slišati v čitalnici pri plesnem vodstvu nemško besedo, kar je bila ob enem za čitalnico, ki je slovensko društvo, silno neljuba in gerda prikazen".

Za plesnega reditelja je bil tokrat izvoljen dr. Josip Vrečko.⁹⁰

Ponovno so obravnavali vprašanje uporabe nemščine v čitalnici leta 1887. Na veselici 8. maja je namreč "nadporočnik N." vodil četvorko v nemščini. Na izrednem občnem zboru je g. Šumer javno vprašal, kako je mogoče, da na "slovanski" veselici v Narodni čitalnici uporabljajo nemščina. Predsednik Serbec je razložil, da ga je omenjeni udeleženec prosil, ali sme četvorko voditi v češčini – in mu je to (z vednostjo plesnega vodje g. Jermana) tudi dovolil. Omenjeni nadporočnik pa je nepričakovano začel voditi četvorko v nemščini, to pa je "seveda vse osupnilo". Sklenili so, da bo odbor "tedaj za to skrbel, da se kaj takega ne bo več zgodilo".⁹¹

Decembra 1883 so se vodstvu čitalnice pritožili duhovniki, češ da so "veselični" plesi ob sobotah neprimerni, ker "se ljudstvo skoz to pohujša, da se ob nedeljah zjutraj v čitalnici še pleše, med tem ko dohajajo verniki v cerkev k službi božji ..."

Ker je bila seja 4. decembra 1883 nesklepčna, so pritožbo duhovnikov obravnavali 14. februarja 1884 in sklenili, da jim odgovorijo, "da so veselice v čitalničnih dvorinah privatne, da se snidejo tamkaj le omikani ljudje, kateri ne vris-kajo in pijančujejo. Takim veselicam se ne sme očitati, da pohujšajo ljudstvo".⁹²

Na predvideni obisk cesarja Franca Jožefa I. leta 1883 v Celju se je Narodna čitalnica želela kar najbolje pripraviti – tako z okrasitvijo kot z odposlanstvom; zanj so bili predlagani: dr. Serbec, dr. Filipič in Kapus. Ti so bili zadolženi za okrasitev čitalnice, za nagovor in za to, da se v imenu društva predstavijo vladarju. Slavje bi končali s slavnostno večerno veselico, za katero so bili zadoženi: dr. Serbec, dr. Filipič, Krušič, Jerman in Kokot.⁹³

Na naslednji seji je dr. Serbec sporočil, da predvideno odposlanstvo odpade, "ker se privatna društva predstavljala cesarju ne bojo".

Čitalnico so okrasili z državnimi in deželnimi zastavami ter napisom "Živijo".

Poročilo o slovesnostih v čast cesarjevega obiska v Celju je zapisnikar strnil v kratko obvestilo: "Prilično se omeni, da je bila veselica dne 11. julija prav lepa. Dvorana čitalniška bila je napolnjena, petje prav dobro, isto tako nagovor g. predsednika svečanosti jako primeren. Navdušenost in veselost sta bili popolni."⁹⁴

⁸⁷ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik izredne mesečne seje, 17. 1. 1864.

⁸⁸ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik redne seje, 26. 1. 1865.

⁸⁹ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik redne seje, 3. 12. 1883.

⁹⁰ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik občnega zbora, 22. 10. 1882.

⁹¹ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik izrednega občnega zbora, 15. 5. 1887. Seja je bila sklicana zaradi priprav na praznovanje petindvajsetletnice delovanja čitalnice.

⁹² ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik seje, 14. 2. 1884 in sig. 14, odgovor na pritožbo duhovništva, 3. 3. 1884.

⁹³ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik redne seje odbora, 7. 5. 1883.

⁹⁴ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik redne seje odbora, 6. 8. 1883.

To je bilo vse, kar je zapisano o obisku cesarja – fraze primerne dogodku! Čisto nekaj drugega pa je zapis o sodelovanju celjske čitalnice pri blagoslovitvi prapora *Savinjskega Sokola* v Mozirju: "Gotovo najlepši dnevi tekočega leta v kroniki slovenskega naroda na južno Štajerskem in tudi celjske čitalnice je bila svečanost ob blagoslovitvi tribarvne zastave "Savinjskega sokola" v Mozirju. Velikanske priprave, za koje se ni le samo celi naš narod od deroče Drave do sinje Adrije zanimal, ampak na katere so bili opozorjeni tudi naši vrli bratje Hrvati in celo severno slovanske veje mogočnega slavjanskega debla, so nas smele po pravici s sladkim upanjem navdajati, da bo ta slavnost v pomenu in po podobi velika.

Že dan pred slavnostjo so prihajali gostje oddaljenih in bližjih krajev v Celje ter se zbirali v mirnem zavetju naše čitalnice. Vsaki vlak je pripeljal krdelo somišljenikov in posebna živahnost je nastala, ko so prispeli brhki sokolci ljubljanski, tržaški in zagrebški s svojimi zastavami. Odbor celjske čitalnice je skrbel za primeren sprejem došlih gostov, za prenočišča in vozove, ter se mora posebno omeniti trud in velika darežljivost g. predsednika dr. Serneca, ki je za brzojavljanje in druge stvari veliko denarja potrošil, za kar se mu je po g. Kronvogelnu v imenu odbora posebna hvala izrekla.

Dasiravno je bilo vreme neugodno, ter se je skoraj cela narava proti nam upirala, je bila vendar množica slavnostnih udeležencev velika in dolga vrsta okinčanih vozov se je pomikala po divni Savinjski dolini proti Mozirju. Velika navdušenost ljudstva nas je spremljala po celi poti ter izražala s krasno napravljenimi slavoloki, z zastavami okinčanimi poslopji, z živijo klici in pokanjem z možnarji svoje sočutje in veselje do slavnostnih gostov. V Žavcu, v Braslovčah in v Mozirju je bil slovesen sprejem in nazdravljanje prijavljenih deputacij posameznih društev, ter je bila celjska čitalnica po predsedniku g. dr. Sernecu zastopana. Pri slavnostni maši v Mozirju so peli celjski slovenski pevci in potem se je vršila blagoslovitev sokolske zastave na glavnem trgu v Mozirju. Med velikim številom cvekov, ki so se zabijali v novo blagoslovljeno zastavo, sta se omenila tudi dva v čast celjske čitalnice in slovenskega pevskega društva v Celji, ki sta bila zabita po g. dr. Sernecu.

Celjski slovenski pevci so tudi sodelovali pri izvršitvi na slavnostni program nastavljenih pesem, ter pri večerni veselici peli 'Za gorami dan svita se' uglasbena in poklonjena celjski čitalnici od g. dr. G. Ipavica in 'Nočna rosa', ki jo je uglasbil pevovodja celjskih čitalničnih pevcev g. Sochor (?). Vse točke programa so se v občno zadovoljnost izvršile in le prehitro so minule ve-sele urice, v kojih je bilo vse zlo začasno pozabljeno; le sladki spomini na srečne dneve so nam ostali z nado in željo, da bi bila ta svečanost

v prebujenje in prosep našega naroda!"⁹⁵

Ponovno je cesar obiskal Celje 31. avgusta 1891. Takrat se je celjska čitalnica na obisk dobro pripravila – čitalniški pevci so se povezali s pevci slovenskega pevskega društva v mogočen zbor, ki je štel več kot sedemdeset pevcev; ti so z dovoljenjem skladatelja za slavnostni nastop izbrali pesem *Avstrija moja*.

Dr. Sernec se je za sodelovanje v programu dogovarjal z glavarjem Wagnerjem. Predlog, da bi slovenski pevci sodelovali pri podoknici in nastopili po izvedbi nemške pesmi, ni bil sprejet. Drugi predlog, da bi zapeli v parku pod slavolokom, je bil najprej odobren, vendar je bila odobritev potem preklicana z utemeljitvijo, da bi prireditvev motila promet. Ko so slovenski pevci že skoraj izgubili vsako upanje, da bodo lahko nastopili, se je zgodila sprememba, kajti v Celje je prišel namestnik, baron Kübeck, ki je na pismeno prošnjo slovenskim pevcem dovolil zapeti in jim za nastop dodelil prostor pred občinsko hišo. Ta odločitev je izzvala negodovanje celjskih Nemcev. Odzvali so se tako, da so poskrbeli za "popestritev" nastopa. Dogajanje je zapisnikar takole ovekovečil: "Ko je cesar 31. avgusta prišel iz mestnega parka, pozdravili so ga zbrani pevci s trikratnim "živio", na kar se je začela pesem. Takrat so "turnerji" in poulična mladež prodrli čez nastavljene vrvi ter motili petje z divjim kričanjem, tako da je morala posredovati suita vladarjeva in cesar sam ogledal si je nejevoljno celjski mob.

Pesem se je končala in mogočni glasovi pevcev razlegali so se v zadnjih taktih jasno proti mirno ostalemu občinstvu.

Cesar se je milostno zahvalil g. Jurkoviču kot pevovodji, pozdravil nekatere druge gospode in laskavo izrazil se o pevcih.

Ta trenutek odškodoval je celjske Slovence za njihov trud in za žaljenje celjske druhal in jih gotovo le še spodbudil k daljnemu vztrajnemu delovanju!"⁹⁶

Za popestritev delovanja društva in pritegnitev članstva je čitalnica leta 1884 priskrbela biljard.

Na enajsti redni seji čitalniškega odbora 2. septembra leta 1884 so obravnavali nakup biljarda in najem posojila v znesku osemsto osem-inosemdeset gld. pri Posojilnici v Celju. Posojilno pogodbo je sklenila Narodna čitalnica v Celju, tako da je zastavila pri Posojilnici v Celju biljard in se pogodbeno obvezala, da bo redno

⁹⁵ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik redne seje odbora, 9. 6. 1884.

⁹⁶ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, zapisnik redne seje odbora, 4. 11. 1891. Glej tudi: Bojan Cvelfar, Andrej Studen, *Posameznosti iz vsakdanjega življenja v Celju pred prvo svetovno vojno*, Cesar v Celju, Odsevi preteklosti 2, Iz zgodovine Celja 1848–1918, str. 344–347. Suita = vladarjevo spremstvo, mob = mobile vulgus, nestalna množica, drhal, svojat, glej: France Verbinc, *Slovar tujk*, Ljubljana 1979, str. 459.

plačevala obresti in obroke za pokritje glavnice v znesku dvesto gld. na leto. Za vrnitev posojila so jamčili: Josip Kronvogel, dr. Vrečko, Maks Veršec, Milan Hočevnar, Anton Rajh in Ivan Jerman. Glede plačila preostalega dolga, ki ga čitalnica ne bi bila sposobna vrniti, so sklenili, da Posojilnica najprej na dražbi proda biljard in šele nato bi, če izkupiček ne bi zadostoval za pokritje preostalega posojila, postali plačniki poroki.

Dohodke od biljarda, razen materialnih stroškov za razsvetljavo (sveče), ki so jih ocenili na šest gld. na mesec, je čitalnica v celoti namenila za vračilo posojila.

Igralce biljarda so razdelili na *klubiste* in *neklubiste*; člani kluba so prispevali po en gld. mesečno kot neke vrste članarino in tako za igranje biljarda plačevali nižji prispevek.

Prispevek za igranje je znašal:
za člane: podnevi⁹⁷: dva igralca za uro igre

12 *novcev*,

trije ali več igralcev za uro igre

16 *novcev*,

ponoči: dva igralca za uro igre

24 *novcev*,

trije ali več igralcev za uro igre

32 *novcev*,

za nečlane: podnevi: dva igralca ali več za uro igre 20 *novcev*,

ponoči: dva igralca za uro igre

36 *novcev*,

trije ali več igralcev za dve uri igre

40 *novcev*.

Svoje ime, čas igre, znesek za uporabo biljarda in morebitni prostovoljni prispevek je igralec vpisal v posebno knjigo in denar vrgel v skrinjico; blagajnik jo je v navzčnosti odbornika vsak teden izpraznil.

Vsakršno škodo, ki so jo igralci pri igranju biljarda povzročili, so morali tudi poravnati.

V čitalniških prostorih je bilo igranje kart sicer brezplačno – torej prispevka niso pobirali, so pa v prostor namestili skrinjico za denar, v katero je moral na osnovi sklepa odbora dati vsak igralec nekaj denarja "za karte".⁹⁸

Že čez dobra dva meseca so določili cenik tudi za igranje kart, in sicer: za marjaš je bila dnevna tarifa dva *novca* in nočna pet *novcev*, za tarok in whist pa dnevna tarifa pet *novcev* in nočna deset *novcev*.⁹⁹

Na seji marca naslednje leto so vse člane, ki so redno (mesečno) plačevali članarino, oprostili plačevanja prispevka za igranje kart in ukinili dnevno pristojbino za igranje biljarda; določila glede nočne pristojbine niso spreminjali.¹⁰⁰

Ponovno so spremenili pristojbine oktobra in znova vpeljali dnevno plačilo; za igranje po deseti uri zvečer so pristojbino poenotili in je znašala deset *novcev* – ne glede na to, s katerimi kartami so igrali.

Iz poročilo blagajnika, ki ga je predstavil na občnem zboru 9. novembra 1884, je vidno, da se je čitalnici (vsaj na začetku je tako kazalo) nakup biljarda splačal, saj je v dobrih dveh mesecih zaslužila več kot sto petindvajset gld. Tako je lahko takoj odplačala posojilnici del dolga – šestdeset gld.¹⁰¹

Sčasoma je tudi pri biljardu začelo škripati. To se je pokazalo pri vpisovanju podatkov v igralno evidenco in plačevanju pristojbine, kajti nekateri igralci niso bili več tako dosledni kot prve mesece. Pritok sredstev se je zato zmanjšal, pri rednem odplačevanju dolga pa so nastale težave.

Na problem so opozorili na občnem zboru novembra 1886; to lahko preberemo v zapisniku: "Glede plačila za igranje opozori na to, da se opazuje vedno nered; vzrok temu je, da igralci pozabijo zapisati čas, v katerem se igra in posebno, da pozabijo redno plačevati, ter prosi g. g. igralce, naj v bodoče v tem obziru bolj pazijo, da bode čitalnica mogla brž ko brž dolg izplačati."¹⁰²

Konec 19. stoletja se je društveno življenje razmahnilo in bilo je kar nekaj društev, ki so prirejala plese, zato je tajnik 9. aprila 1892 predlagal, da uskladijo prireditve Sokola in Narodne čitalnice v Celju, kajti marsikdo je bil član obeh društev in tako prireditve, ki so bile hkrati, niso imele ne v prvem ne v drugem društvu posebnega uspeha; poleg tega pa predvsem pri plesnih prireditvah ni bilo zanemarljivo dejstvo, da iste plesalke niso mogle biti na dveh mestih hkrati. Prvi korak je bil dogovor, da bo čitalnica v prihodnje v predpustnem času priredila samo eno veselico, eno pa Sokol, kajti zaradi številnih vesellic "kamor pošiljajo celjski samci vedno lepo

11. 1884. Marjaš – igra na karte, pri kateri sta kralj in kraljica iste barve v eni roki. Whist – bridge podobna igra z dvainpetdesetimi kartami za štiri igralce.

¹⁰⁰ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik redne seje odbora, 4. 3. 1885. Na navedeni seji so obravnavali tudi člane, lastnike psov, in sklenili, "da ne sme nobeden ud pse v čitalnične dvorane pripeljati; če se to vendar pripeti, mora sluga pse v malo sobo pri stopnicah odpeljati".

¹⁰¹ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik rednega letnega občnega zbora, 9. 11. 1884.

¹⁰² ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik občnega zbora, 21. 11. 1886. Na isti seji so obravnavali tudi vprašanje naročila hrvaškega časopisa. G. Lemež je namreč menil, da prihajajo večkrat tudi Hrvatje v čitalnico in "ker je sploh treba, da se vadimo v hrvaškem jeziku".

⁹⁷ Dejansko gre za igranje pri naravni svetlobi (podnevi) in umetni svetlobi (ponoči), zato večji znesek, ki naj bi pokrival večje izdatke. Navedeni prispevek so pobirali od vsakega igralca posebej; po sklepu seje odbora 17. novembra 1884 so čitalnico redno zapirali ob polnoči, razen če je bilo navzočih več kot šest članov in kadar je bila veselica. Izraz *novca* so navadno uporabljali za kovinski denar (zlat, srebrn, bakren); tu pa gre verjetno za krajcarje.

⁹⁸ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik redne seje odbora, 2. 9. 1884.

⁹⁹ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik redne seje odbora, 17.

število plesalcev", čitalniške veselice niso vedno uspešne, ker so odvisne od udeležbe "vnanjih dam".¹⁰³

Na seji novembra 1894 so obravnavali vprašanje pevskega zbor; predlagano je bilo namreč, da Narodna čitalnica razpusti pevski zbor, ker se v Celju ustanavlja delavsko pevsko društvo. Nekateri so dvomili, da sta vprašljiva obstanek in uspešno delovanje dveh pevskih zborov. Odbor je dvome ovrgel in sklenil, da ustanovitev omenjenega zbor ne more biti vzrok za razpustitev čitalniškega, kajti delavsko pevsko društvo "ni imelo še niti pravil potrjenih".

Na isti seji so obravnavali tudi kršitev čitalniškega reda. Odbornika dr. Vrečko in dr. Likar "grajala sta razne razvade udov in druge nedostatke v čitalnici. Luč se žge po nepotrebnem, biljard se kviri iz nagajivosti in biljardnina se ne plačuje redno ...". Dr. Vrečko in dr. Dečko sta se obvezala, da bosta izdelala čitalniški hišni red, v katerem bodo zajete tudi te zahteve:

- da otroci ne smejo v čitalnico;
- da mora vsakdo, ki igra biljard, vpisati v knjigo začetek in konec igre;
- da je v čitalnici pogovorni jezik slovenščina.

Končno je odbor sklenil namestiti na vrata napis z opozorilom, da je nečlanom vstop v čitalnico prepovedan.¹⁰⁴

Dodatno so na februarški seji 1895 sprejeli še te sklepe:

"... da bodo za naprej pri vsaki veselici štirje odborniki skrbeli za red in kot znamenje imeli trobojno kokardo...,

- da morajo vsi udeleženci čitalničnih zabav biti primerno opravljeni, da morajo imeti zlasti čisto obuvale, gospodje pa temno obleko,
- da sme vsak član samo enega nečlana iz Celja pripeljati kot gosta, istega samo enkrat, in da ga mora pri vstopu predstaviti poslušajočim odbornikom,
- da samci ne smejo vpeljevati ženskih gostov,
- da se smejo samo taki gostje vpeljevati, od katerih se sme pričakovati, da so društvu prijazni,
- da ima pa vsak član pravico vpeljati svojo obitelj."¹⁰⁵

Iz zapisnikov čitalniškega odbora je vidno, da je čitalniški pevski zbor razpadel. Ponovno so ga poskušali ustanoviti leta 1895. Likar je menil, da je glavni vzrok za razpad zbor malomarnost čitalniških članov – zlasti pevcev. Pipuš je iskal vzrok v pevovodji, kajti pevce bi že našli oziroma vzgojili, če bi le imeli pevovodjo. Za pevovodjo so predlagali dr. Kapusa, ki je obljubil, da

bo poskušal obnoviti zbor in vodil petje. Kar zadeva vzgojo novih pevcev, je pojasnil, da za to delo nima dovolj časa. Kapus je kot strokovnjak iskal vzrok za razpad v sestavi zbor in menil, da ni uspel zaradi pomanjkanja tenoristov.¹⁰⁶

Dr. Kapus ni prišel dlje od obljube. Ker zaradi pomanjkanja tenoristov ni bilo možno ustanoviti samostojnega pevskega zbor, so prosili g. Sprachmana, da bi skupaj s pevci pevskega društva vodil tudi čitalniške pevce in mu obljubili po gl. nagrade za vsako vajo.¹⁰⁷

Nasploh je Narodna čitalnica uspešno sodelovala tako s Celjskim pevskim društvom kot tudi s Celjskim Sokolom. Ne samo da sta omenjeni društvi našli v čitalnici primerne prostore za večje prireditve, tudi skupni nastopi niso bili ravno redki.

Čitalnica je 7. julija 1895 s sodelovanjem Celjskega Sokola in Celjskega pevskega društva organizirala izlet v Vojnik; tam so imeli društveno veselico, katere glavni namen ni bil "samo razveseljevanje članov, ampak tudi pridobitev širših krogov za društvene namene in slovensko stvar".¹⁰⁸

Skupaj s pevskim društvom, narodno godbo in drugimi celjskimi narodnimi društvi je Narodna čitalnica 10. junija 1900 priredila akademijo. Čisti dobiček (dvesto gl.) je bil namenjen postavitvi Prešernovega spomenika v Ljubljani. Čitalnica je 20. oktobra organizirala za vsa narodna društva izlet v Ljubljano (približno sto udeležencev) Tam so jih župan in ljubljanska narodna društva slavnostno sprejeli v Narodnem domu.¹⁰⁹

Na prelomu stoletja so čitalniški prostori postali "dom vseh narodnih društev"; tu so imela celjska narodna društva prireditve – tako kulturne kot tudi zabavne. Delovanje Narodne čitalnice bi bilo tako povsem zadovoljivo, če ne bi bilo med nekaterimi člani preprirov in osebnih razprtij.

Najtesnejše je bilo sodelovanje med Narodno čitalnico, Sokolom in Celjskim pevskim društvom, tako da so imeli vsako leto kar nekaj skupnih prireditev (koncertov, izletov, tombol, veselic, ipd.).

Leta 1906 je bil ukinjen godbeni odsek in

¹⁰³ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, zapisnik seje odbora, 9. 4. 1892.

¹⁰⁴ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, zapisnik seje odbora, 30. 11. 1894.

¹⁰⁵ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, zapisnik seje odbora, 1. 2. 1895.

¹⁰⁶ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, zapisnik seje odbora, 21. 3. 1895.

¹⁰⁷ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, zapisnik seje odbora, 11. 4. 1895.

¹⁰⁸ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, zapisnik seje odbora, 10. 11. 1895.

¹⁰⁹ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, zapisnik rednega občnega zbor, 26. 11. 1900. Na tej seji so obravnavali tudi vprašanje točenja nemškega piva v Narodnem domu. Kaže, da je bilo nemško pivo cenejše od slovenskega, saj je predsednik poudaril, "da žalibože narodnjaki smoter 'Svoji k svojim' obilokrat zlorabijo, da ne dajejo tega za isti denar, kar se dobi pri naspromikih i.t.d. in obljubi, da bo s 1. 1. 1901 vpeljano v društveni gostilni zopet Kukecovo pivo, ako bo postregel dobrim blagom".

ustanovljeno samostojno Celjsko godbeno društvo, ki je prevzelo inventar čitalniške godbe v cenilni vrednosti dva tisoč petsto K, razen instrumentov, ki jih je čitalnici podarila vdova g. Vasiča.

Ustanovljen je bil odsek za organiziranje poljudnih predavanj. Vanj so izvolili: učitelja Levstika, dr. Fermevca, dr. Schwaba, dr. Dolarja in urednika Domovine Vekoslava Spidlerja.¹¹⁰

Od načrtovanih predavanj je bilo v tekočem letu izpeljano le predavanje dr. Vekoslava Kukovca *O nastanku kapitala in obresti*.

Veliko so razpravljali tudi o ustanovitvi ljudske knjižnice za celjsko okolico, vendar narejenega ni bilo veliko.¹¹¹

Za oživitev in popestritev dogajanja v čitalnici so načrtovali zabavne in družinske večere; te bi organizirali ob sobotah in pritegnili k sodelovanju še druga narodna društva ter samski klub.¹¹²

Leta 1907 je društvo zabeležilo:

- zmanjšanje števila članov,
- povečanje dolgov,
- opustitev več časnikov,
- znižanje stanarine,
- predavanji dr. Schwaba o bakteriologiji in Rasta Pustolemska o potovanju po Srbiji in Bolgariji,
- delovanje rodbinskih večerov,
- odprtje javne ljudske knjižnice.¹¹³

Že na začetku delovanja knjižnice se je pokazalo precejšnje zanimanje za izposajo knjig. Spodbudno je na izposajo delovala ukinitvev izposojnine – to pomeni, da je bila izposoja knjig odtlej brezplačna.

Leta 1912 je imela knjižnica že tri tisoč štiristo devetindvajset obiskovalcev; ti niso bili samo iz Celja, ampak tudi iz bližnje in daljne okolice. Zapisnik navaja, da so prihajali iz naselij vse do Frankolovega.¹¹⁴

Marca 1912 je Narodna čitalnica praznovala petdesetletnico obstoja. Slavja so se udeležila ta društva: Ciril-Methodovo društvo iz Ljubljane, čitalnice iz Maribora, Brežic, Ormoža, Ptujja, Šoštanja in Vranskega, Učiteljsko društvo za celjski okraj, Celjska sokolska župa, Šokoli iz Braslovč, Središča, Šentjurja in Celja, Ženska podružnica Ciril-Methodovega društva iz Trbovelj, Pevsko in tamburaško društvo Zvon iz Trbovelj, izobraže-

valna kluba iz Celja in Ljubljane, akademska društva Adrija, Ilirija, Sava, Slovenija, Tabor in Triglav, celjska podružnica Prosvete, Organizacija svobodomiselnega narodnonaprednega dijaštva, Klub naprednih slovenskih akademikov Celje, Knjižnica Šentjur, *protipožarni brambi* iz Gaberja in Šentjurja, Dramatično društvo Celje ter Moška in Ženska podružnica Ciril-Methodovega društva Celje.

Slavnostno zborovanje je bilo v veliki dvorani Narodnega doma; častni govornik je bil dolgotletni predsednik Narodne čitalnice dr. Josip Sernec, ki je med drugim dejal: "*Leta 1860 se je začelo živahno narodno gibanje na Štajerskem. V tem letu so se vršile prve velike narodne veselice in ljudski shodi, pri katerih je goreča beseda tačasnih rodoljubov in slovenska pesem prešinila z viharno silo množico slovenskega naroda, in jih na mah napolnila z gorečim navdušenjem. Smem o tem govoriti, ker se mi je leta 1860, kot 16 letnemu mladeniču, pri takem slavnem shodu v Mariboru vzbudil ravno tako narodni čut in navdušenje. Pa kaj bi ostalo od narodnega navdušenja, in te, rekel bi instiktivne zavesti, če se ne bi takoj prestavilo teh narodnih nazorov v praktično življenje, in če se ne bi takoj začele plesti tiste niti in vezi, ki so ustvarili iz akademičnega čutja vzajemnosti organizirano zvezo Slovencev med seboj. Osnovale so se čitalnice, ki so si stavile nalogo oživljati družabno narodno življenje in razširiti gojenje lepe slovenske govornice, petja in glasbe. Čitalnice so bile edini svetli žarek v takratni naši narodni temi. V čitalničnih prostorih večinoma ponemčenih mest in trgov na Slovenskem so se iskali in našli rodoljubi dotičnega kraja, se izobraževali, zabavali, sklepali in ojačevali svoje gospodarske zveze in – kar je preznamenito – iz naših čitalnic se je izcimilo in rodilo premnogo drugih koristnih narodnih društev. In, hvala Bogu, še danes smatrajo vsa ta narodna društva Čitalnico kot dobri otroci svojo mater. Slavna gospoda, kakor naša celjska čitalnica, se je vzdržalo kljub vsem neprilikam čez celo dobo moško, dosledno in krepko še preobilo drugih slovenskih društev, Čitalnic. Vztrajale so in ostale zveste svojim načelom. Vse to pa je dokaza dovolj za potrebe teh društev in krepkost ter doslednost slovenskega naroda. Morem le želeči, da bi ostale narodne čitalnice krepko izvršujoč svojo nalogo in zvesto svojim načelom še stoletja in stoletja in da bi se vrnili v ta društva vsi Slovenci vseh stanov in vsakega mišljenja.*"¹¹⁵

Na utečeno delovanje čitalnice je zelo vplivala prva svetovna vojna. Veliko članov je bilo vpoklicanih, veliko jih je izstopilo iz društva, ker ni bilo več prireditev, ki bi jih pritegnile, in čitalniške prostore je zasedla vojska.

¹¹⁰ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, zapisnik redne seje odbora, 27. 3. 1906.

¹¹¹ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, zapisnik rednega občnega zbora, 10. 11. 1906.

¹¹² ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, zapisnik redne seje odbora, 24. 11. 1906.

¹¹³ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, zapisnik rednega občnega zbora, 16. 11. 1907. Na tem občnem zboru so imenovali dolgoletnega predsednika dr. Josipa Serneca za častnega člana društva.

¹¹⁴ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, zapisnik rednega občnega zbora, 23. 11. 1912.

¹¹⁵ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, tajnikov zapis o praznovanju petdesetletnice Narodne čitalnice v Celju, s. d. (brez datuma).

Kljub vsem tegobam je odboru uspevalo doseči, da je čitalnica vsa štiri leta vojne živela in po svojih močeh članom zagotavljala časopise in knjige.

Po vojni zaradi spremenjenih političnih razmer glavna naloga Narodne čitalnice, združevati Slovence in krečiti nacionalno zavest, ni bila več potrebna in društvo je omejilo delo predvsem na branje časopisov in izposojajo knjig. Družbene prireditve je Narodna čitalnica omejila na prirejanje miklavževanja, pa še to je bilo zadnji leti delovanja čitalnice ukinjeno zaradi visokih davkov na prireditve.

Klub naprednih slovenskih akademikov je leta 1922 predlagal ustanovitev velike ljudske knjižnice. Narodna čitalnica je odgovorila, da ne vidi smisla v tovrstni propagandi; to je utemeljevala z dejstvom, da ima sama "dovolj obsežno knjižnico".¹¹⁶

Čitalnica se je oklepala knjižnice zato, ker je bila to še edina dejavnost, ki je opravičevala obstoj društva, kajti druga področja so zapolnila kulturna društva, ki so nastala v novih razmerah. Na to kaže tudi zapisnik občnega zbora 15. novembra 1924; v njem je zapisano: "*V zadnjem času, ko so nastala razna druga kulturna in socialna društva, se je njena naloga zmanjšala, vendar goji še vedno kulturno nalogo, zlasti s svojo knjižnico. Posečajo jo vsi naši sloji, tako uradništvo, dijaštvo, kakor delavstvo. Ze samo ta razlog zadostno utemeljuje potrebo nadaljnega obstoja Narodne čitalnice. Zbog nizke članarine bi morali biti člani vsi zavedni meščani, četudi sami nimajo nikakih ugodnosti od nje.*"¹¹⁷

Do podobnih ugotovitev so prišli tudi na občnem zboru leta 1925. Tokrat so še posebej poudarili, da je obstoj knjižnice Narodne čitalnice potreben vsaj še toliko časa, dokler ne dobi mesto primerne javne knjižnice. Obnem je bil sprejet tudi sklep, naj Narodna čitalnica predlaga ustanovitev "splošne knjižnice".¹¹⁸

Leta 1926 se je Narodna čitalnica poskušala ponovno postaviti na noge in pridobiti vsaj toliko finančnih sredstev, da bi pokrila naročnino za časopise. Njeni člani so uprizorili dve igri, vendar obe brez posebnega uspeha; tako je v prvih mesecih leta 1927 delovanje čitalnice zamrlo. Zamiranje je pospešila tudi nova javna knjižnica. Odborniki društva so bili še nekoliko nezaupljivi, zato so menili, da čitalniške knjižnice zaradi previdnosti ni primerno takoj opustiti, ker "*kdo jamči, da bodo tudi v bodoče načelovali mestni upravi možje slovanskega porekla, katerim je kulturni razvoj našega mesta v resnici pri srcu ...*

Politične prilike so žal take, da nikoli ne vemo, da ne bo čez eno uro slabo, kar ravnokar smatramo za dobro."¹¹⁹

Tudi zadnji poskusi, da bi obdržali društvo pri življenju, niso bili uspešni, saj je Narodna čitalnica v novih političnih razmerah zgubila bistvo delovanja – družiti Slovence in krečiti nacionalno zavest.

Na zadnjem občnem zboru 28. decembra 1927 so se dogovorili, da razdelijo knjižnično gradivo po tem ključu:

- knjige s pedagoško tematiko so namenili učiteljski knjižnici v Celju,
- planinsko slovstvo naj bi dobila podružnica Slovenskega planinskega društva v Celju,
- ruske knjige bi namenili univerzitetni knjižnici v Ljubljani,
- druge knjige (približno tisoč tristo enot) bi prepustili Mestni knjižnici v Celju.¹²⁰

Tako je Narodna čitalnica v Celju po petinšestdesetih letih delovanja prenehala obstajati.

Medsebojni odnosi

Že kar kmalu po ustanovitvi Narodne čitalnice je bila prva disciplinska obravnava v društvu, in sicer zaradi izražanja narodne nestrpnosti ali, kot so se izrazili v zapisniku, zaradi neprimerne vedenja člana čitalnice Antona Kleindinst, ko je sredi maja v gostilni "*Pri zamorcu*" v navzočnosti številnih gostov "*žaljivo govoril zoper Nemce*".

Predsednik čitalnice je zato sklical izredno sejo, na kateri so sklenili, "*naj bi se dotičnemu gospodu prijazni in bratovski pa resni dopis poslali, se v prihodnje takega in enakega govorjenja zdržati, namen čitavnice in nje pravila vedno, dokler je člen te družbe, pred očmi imeti ter za čast, spoštovanje in dobro ime družbe, kakor vsaki drugi družbenik, po moči in dolžnosti skrbeti. Ta odborov sklep naj se dotičnemu gospodu udu čitavnice naše prijateljsko pismeno pošlje, ter ga opominja, kot ud čitavnice vedno se kot pravi ud slovenski čitavnice naše se obnašati.*"¹²¹

Anton Kleindinst, poštni uradnik, se je med prvimi včlanil v društvo (januarja 1862) in je v člansko knjigo vpisan kot tretji. Iz društva je izstopil že septembra leta 1862; torej je bil član komaj dobrega pol leta.¹²²

Niso se še dobro pomirile polemike v zvezi s prvim pripetljajem, že so obravnavali drugega. Na redni decembrski seji je več članov povedalo, da "*neki gospod F... naše društvo hudo opravlja, čez njo laže in zabavlja*", zato je odbor sklenil, da

¹¹⁶ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, zapisnik redne seje odbora, 21. 9. 1922.

¹¹⁷ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, zapisnik rednega občnega zbora, 15. 11. 1924.

¹¹⁸ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, zapisnik rednega občnega zbora, 12. 12. 1925.

¹¹⁹ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, zapisnik rednega občnega zbora, 3. 3. 1927.

¹²⁰ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, zapisnik zadnjega občnega zbora, 28. 12. 1927.

¹²¹ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik izredne seje, 29. 5. 1862.

¹²² ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 1, članska knjiga.

skličje izredno sejo, na kateri bodo zadevo razčistili.¹²³

Franc Fassl, rojen 9. marca 1814 na Češkem, je poučeval tretji in pozneje četrti razred na glavni šoli v Celju; učil je tudi na učiteljski učiteljski pripravnici, ki je delovala v okviru glavne šole. Obvladal je slovenščino in nemščino.¹²⁴

Omenjeni Franc Fassl je širil govornice v Kazini,¹²⁵ da sta se samo gimnazijska učitelja Anton Hluščik¹²⁶ in Gustav Lindner¹²⁷ uprla predlogu, ki je bil podan na "neki čitavnični seji" za združitev Narodne čitalnice in Kazine. To pa je Hluščik v svojem zagovoru, ki ga je podal tudi pismeno, zavračal s trditvijo, da se ne udeležuje sej, ker ni odbornik in tudi v čitalnici ni bil že pet mesecev, za Lindnerja pa je dejal, da je celo sam (zasebno) predstavil idejo o združitvi obeh društev.

Poročevalec v nadaljevanju navaja: "*Nato dokazuje Hluščik hudobo te laži na dve strani: Prvič se on (Hluščik) črni kot najhujši "ultra panslavist" in se mu kot učitelju čast krati in sposobnost taji, da bi v takih okoliščinah veljal za odgojitelja mladeži. – Drugič se tudi z razširjanjem takih laži obstanek čitavnice same spodkopuje, ker se članovi njeni kot "prenape-teži, sovražniki Nemcov in podpihovavci narodnega sovraštva" obrekujejo. – Da Fassl res čitavnico razdreti hoče in jo obrekuje kot društvo, ki mladino zapeljuje, sovraštvo podpihuje in je državi celo nevarno, kaže spet druga velikanska laž po kateri je v besedi 23. novembra t. l. učenec Ignacij Herman v nekem strastnem govoru zoper Nemce tudi tole rekel, da "čas ni več tako daleč, ko se bo slovenski jezik vpeljal v šolo in vradnije, in ko bodo tudi iz Celja nemške učitelje ravno tako izpodili, kakor se je to drugod že zgodilo."*

Zadnjo navedbo je ovrгла gimnazijska preiskava, ki je omenjenega učenca prikazala kot marljivega in poštenega dijaka, ki ni prejel še nobene graje.

V nadaljevanju so obravnavali še priloženi izjavi učiteljskih pripravnikov, iz katerih je vidno, da je Fassl širil laži in se norčeval iz čitalnice, njenih članov, ravnatelja šole in pripravnikov, da bi odvrnil učiteljske pripravnike od sodelovanja v društvu.

Lindner je nato pojasnil odnos pripravnikov do čitalnice in poudaril, da njim članstvo v

čitalnici samo koristi, še zlasti če hodijo redno na pevske vaje.

Na koncu razprave so sklenili, da bo predsednik napisal pritožbo, v kateri naj bi tudi navedel, da sta čitalnica in njen odbor kljub obrekovanju in natolcevanju "*onega g. F... vedno le pohlevno trpela in molčala in strogo karala društvenike, ki bi si drznili žaljivo govoriti o komurkoli, pa naj bo to glede narodnosti ali cesarkoli drugega, in jih, če graja ni bila uspešna, tudi "izobčila"*.

Pritožbo so poslali namestništvu v Gradec s prošnjo, "*naj bi slavno c. k. namestništvo blagovolilo g. Fasselna zavolj njegovega natolcovanju in njegovih laži o naši čitavnici pokarati in posvariti, ter mu prepovedati, za naprej se vsega takega in enakega početja zoper njo zdržati*".¹²⁸

Vsa zadeva se je končala tako, da je predsednik podal ustno informacijo o izjavi deželne namestnika grofa Strassolda, na podlagi katere je odbor sklenil, da bo zahteval vrnitev tožbene dokumentacije.

Vsebina informacije z zapisnika ni vidna, zdi pa se – glede na sklep odbora – da za čitalničarje ni bila ravno ugodna.¹²⁹

Iz zapisnika se je 20. aprila 1877 je vidno, da je imela čitalnica knjigo pritožb, kajti na osnovi zapisa v tej knjigi so obravnavali pritožbo člana čitalnice Petra Komaja (tudi Komay),¹³⁰ barvarja, ki je na čitalniško prireditve prišel s spremljevalko, ki naj bi jo bila žalila nastopajoča igralka.

Pred obravnavo omenjenega primera je dr. Serbec dejal, da "*srčno želi boljše vzajemnosti v naši čitalnici. Posebno naj se vsakdo ogiblje ob priliki veselic preprirov ...*". V nadaljevanju so obravnavali pritožbo o nepravilnostih pri gledaliških prireditvah, za katere naj bi bil kriv odbor. O konkretni vsebini pritožbe zapisnik molči, najbrž pa je šlo za nekatere besede, ki so jih izrekli igralci na odru in so si jih nekateri obiskovalci razlagali kot žalitev, kajti tajnik društva in režiser prireditve se je opravičil in izjavil, da ne more biti odgovoren za besede, ki jih kaka igralka izreče na odru, ne da bi se prej z njim posvetovala; zato ima pritožbo za plod "*divje strasti*" in osebnega sovraštva ter meni, da nikakor ni dolžnost odbora razpravljati o vsaki besedi, ki jo ta ali oni v čitalnici izreče.

Sklenili so zadevo temeljito raziskati; glede pritožbe Komaja pa je predlagal dr. Serbec, da pošljejo pismi:

"1.) *Gospodični Pertholdovi – kakor sledi – Čestita gospodična!*
Čitalnični odbor je v svoji seji 20. aprila 1877 točka IV, na vloženo pritožbo necega čital-

¹²³ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik seje 7. 12. 1862.

¹²⁴ Zajc - Cizelj Ivanka, *Osnovna šola Celje 1777–1919*, Celje 2000, str. 126.

¹²⁵ Casino, nemško bralno društvo; dokumentacija o njegovem delovanju se ni ohranila.

¹²⁶ Anton Hluščik se je včlanil v čitalnico januarja leta 1862 in bil njen član do aprila leta 1864; takrat je izstopil iz članstva.

¹²⁷ Gustav Lindner se je včlanil v čitalnico januarja leta 1862 in bil njen član do novembra leta 1871; takrat je izstopil iz članstva.

¹²⁸ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik izredne seje, 10. 12. 1862. Glej tudi: dr. Janez Cvirn, *Trdnjavski trikotnik*, Maribor 1997.

¹²⁹ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik seje, 3. 11. 1863.

¹³⁰ V članski knjigi je priimek napisan z j, v zapisniku pa z y.

niškega uda, svoje obžalovanje izrekel, da je bila neka gospodična razžaljena od Vaše strani zaradi prenagljene besede na odru.

Odbor izreka svoje upanje, vas sicer v svojih prostorih še večkrat videti, vendar pa da mu v prihodnje ne bode treba obravnavati o takih opombah.

Konečno se vam odbor zahvaljuje za vašo prijazno in zdatno sodelovanje in prosi tudi za prihodnje, da našemu odru ne odtegnete svojih moči.

2.) Gospodu Komayu se ima pisati:
Prečestiti gospod Komay!

Odbor je v svoji seji dne 20. aprila 1877 izrekel svoje obžalovanje zaradi tega, da je bila razžaljena gospodična, vpeljana od vas v čitalnico k predzadnji gledališki predstavi, in je ob enem pismeno gospodični igralki svoje obžalovanje izrazil.

Prosimo, da to dotični gospodični objavite.¹³¹

Na rednem občnem zboru decembra 1878 so obravnavali med drugim tudi vprašanje pešanja čitalnice in zmanjšanje števila članstva. Predsednik je poročal, da je bil v preteklem letu vzrok takega dogajanja predvsem v tem, "da so bili nekateri čitalnični udje drug drugemu nasproti pri raznih prilikah, v občevanju preveč občutljivi, prenagli in nepotrpežljivi; h temu so se večkrat tudi druge neprilichnosti pridružile, in tako je včasih nesloga med čitalničnimi udi nastala".¹³²

Janez Likar je marca 1879 opozoril na določene nepravilnosti, ki so se dogajale zlasti pri zabavnih prireditvah. Dijaki so imeli v čitalnico prost vstop in po besedah Likarja niso povzročali posebnih težav, dokler jih niso začeli nekateri prav posebej prijazno vabiti v čitalnico, zato naj bi si bili začeli domišljati, da imajo iste pravice kot člani; to so začeli izkoriščati, še več, postali so prav brezobzirni.

Odborniki ugotavljajo: "Konstatirano je od več čit. udov in istina je, da so se dijaki posebno letošnji predpust pri čit. veselicah kakor taki nedostojno obnašali, ter sta se posebno dva pri plesih glede ženskega spola čitalničnim udom nasproti jako ostenativno in brezobzirno zadržala, ista neki Napotnik in Berglez. Ta dva sta pa tudi pri vsaki veselici do konca, to je do 4., 5. in ½ 6. ure zjutraj v čitalnici ostala, in vrh tega še vselej na čitalnične dame čakala, ali prav rečeno le na eno, katero sta potem vselej pozno v jutro do njenega, iz mesta oddaljenega stanovanja, spremila ... Dalje so bili prišli pri Vodnikovi svečanosti 2. februarja trije dijaki šele ob treh zjutraj, in sicer, kakor se je takrat v obče sodilo, sumilo

in pozneje zvedelo, od maškarade iz mestnega gledišča, v čitalnico, in so bili vsi trije pijani ... Dijak Kapus se je pa enkrat pri neki veselici v čitalnici s čital. pevcem gosp. Kapusom prepiral in tako tisti večer občinstvo pri veselici motil, mir kalil in se tudi tako nedostojno obnašal ... Ker se tedaj ne da tajiti, da je istina, ko je to vse za dijake kot take resnično nespodobno, nevarno, škodljivo in pohujšljivo glede moralnosti – to do letošnjega predpusta dijaki v čitalnici še nikoli storili niso, in jim do zdaj od nobenega čitalničnega odbora tudi dovoljeno bilo ni – dalje so dijaki vsled tega v čitalnici, kakor navedeno na nezadovoljnost in nevoljo čital. udov predrzni postali – še dalje to čitalnico prav čudno osvetljuje, ko se namreč v javnosti glasovi slišijo, da daje čitalnica tako dijakom priliko, da se razpridijo, pohujšajo in prehitro strastni postanejo, kar čitalnici le na njenem dobrem imenu škoduje ...".

Likar je v nadaljevanju predlagal poostren nadzor nad dijaki. Za to naj bi bil zadolžen zanesljiv in vesten odbornik, zabave naj bi obiskovali samo starejši dijaki in naj bi na njih ostajali samo do polnoči oziroma najdlje do dveh po polnoči. V nadaljevanju je opozoril še na nedoslednost pri zabavnih prireditvah, ki naj bi jih obiskovali tudi tisti, ki niso niti člani niti jih niso pripeljali člani kot svoje goste; kot primer navaja: "Gospod Lipold, kateri že skoraj pol leta ni več čit. ud, ter je konec lanskega leta še celo neugodne vesti o naši čitalnici v javnosti trosil, in nikoli k veselicam vabljen ni, je pripeljal zadnjič k Vodnikovi svečanosti že pozno po polnoči nekega gosp. Pakjafo, ktera oba nista niti čitalnična uda, niti vabljeni nista, pač pa sta bila oba dva pijana, in Pakjafo je bil prišel takrat z Lipoldom v Čitalnico baje le zaradi neke osebe, in iz slabega namena, kar se mu pa vendar ni posrečilo; vrh tega pa je on naš znan politični nasprotnik in nemsčutar".¹³³

Vzrok za nesoglasja pa so bili ne samo narodna nestrpnost, ampak tudi povsem vsakdanji zapleti v medsebojnih stikih. Tako se je Likar pritožil, da je odbornik Zupančič zaplenil vabilo, s katerim so gospa Pirker in gospodični Perthold in Stibenek vabile člane čitalnice, da se v čim večjem številu zberejo 3. decembra 1879 ob osmih zvečer, da bi se posvetovali, kako izboljšati trenutni neugodni položaj društva in kako poskrbeti, da bi bili društveni prostori bolj prijazni. Ta večer naj bi Zupančič tudi razžalil omenjene tri dame. Po razpravi so sprejeli sklep, da bo imenovan poseben odbor v sestavi: dr. Serbec, dr. Kočevar in J. Žuža, in bo poskrbel za rešitev spora.¹³⁴

¹³¹ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 7, zapisnik seje odbora, 20. 4. 1877.

¹³² ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 8, zapisnik rednega občnega zboru, 15. 12. 1878.

¹³³ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 11, dopis Janeza Likarja odboru čitalnice, 28. 3. 1879.

¹³⁴ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik seje, 11. 12. 1879.

Ker spora niso mogli rešiti, a tudi ne potolažiti užaljenih dam, so predlagali g. Zupančiču, da ponudi odstop iz odbora in "ako bi bilo čitalnici na korist, tudi iz čitalnice". Zupančič je predlog sprejel in izstopil iz odbora, je pa še vedno ostal član društva.

Obenem je odbor sprejel še sklep, da se pisмено zahvalijo vsem trem ženskam za vse, kar so storile za čitalnico, in "se priporočajo še za naprej".¹³⁵

Medsebojne odnose so ponovno obravnavali februarja 1883. Na pobudo odbornika Mihaela Vošnjaka so obravnavali neprimerno vedenje Janeza Likarja, "ki je pri zadnji veselici dvema gg. odbornikoma nasproti se zelo robato obnašal, rekoč, da je celi odbor za nič, da niti nima narodnostnega pojma, in to iz tega vzroka, ker so pri zadnji veselici gostje morali dolgo na mestno godbo čakati ...". Proti grobemu odnosu J. Likarja se je pritožil tudi blagajnik, ker se je neprijazno obnašal, ko ga je opomnil, naj plača zaostalo članarino. Odbor je menil, da ne gre samo za osebno žalitev, ampak za žalitev odbora, in je zato so sklenil, da dobi Likar pisni opomin z zahtevo, naj plača članarino, ki jo dolguje, in se vnaprej obnaša dostojno. Predloga dr. Filipiča, "naj se mu podeli ukor in naj se mu z izključenjem žuga", odbor ni sprejel.¹³⁶

Na občnem zboru novembra 1901 so ugotovili: "Čitalnica je v splošnem dosegla svoje namene. – Ona je središče našega socialnega življenja, – dom vseh narodnih društev. – Žalibože je v splošnem preveč preprirov in osebnih razprtij. – Naj bi posamezni člani skrbeli, da se v družbah ohrani harmonija. Vsak naj deluje na to v svojem krogu. Preprirov stvari naj bi se v smislu pravil poravnale." V nadaljevanju obravnavane seje je Kožuh predlagal, da bi uvedli knjigo pritožb in se tako izognejo osebnim napadom na posamezne odbornike; vpise bi nato lahko obravnavali na sejah društva.¹³⁷

Z nastavitvijo knjige pripomb so stvari nekako poenostavili, se je pa pojavil drug problem – anonimni vpisi, ki jih odbor navadno ni obravnaval, in neprimerne pripombe. Po mnenju tajnika so se pri teh vpisih odlikovali predvsem dijaki, "ki vedno kritizirajo nered, sami pa delajo največjega".¹³⁸

Ker so se pritožbe zaradi neprimernega vedenja dijakov ponavljale, je odbor 8. novembra 1921 sklenil: "Obisk čitalnice je dovoljen le dijakom od 5. razreda naprej od 1/2 3^h do teme pozimi, za poletje se čas pozneje določi. Luči si

sami delati, nimajo pravice. Pošlje se profesor-skemu zboru tozadevno obvestilo, naj se pouči dijaštvo. Kako se imajo vesti."

Ker so dijaki med plesom naredili škodo, je odbor zahteval, da škodo poravnajo, in jih opozoril, da jim ob ponovnem prekršku ne bodo več dovolili plesnih vaj v prostorih Narodne čitalnice.¹³⁹

Na seji odbora 13. januarja 1920 je dr. Juro Hrašovec načel neprijetno temo – odpravljanje neprijetnih "afet (klufutanja)" na prireditvah nekaterih društev v Narodnem domu.

Ker je to neugodno vplivalo tudi na Narodno čitalnico, so sklenili, da opozorijo Posojilnico v Celju kot lastnico hiše, da pri oddaji velike dvorane postavi pogoje, ki bodo pripomogli k redu in dostojnosti.¹⁴⁰

Člani Narodne čitalnice

Gibanje članstva čitalnice do leta 1873

Leto	Vpisi v člansko knjigo od – do	Število novih članov	Število izbranih članov	Stanje članstva ob koncu leta
1862	1–152	152	31	121
1863	153–208	56	41	136
1864	209–253	45	55	126
1865	254–312	59	61	124
1866	313–332	20	39	105
1867	333–350 ¹⁴¹	18	24	99
1868	351–364	14	33	80
1869	365–376	12	33	59
1870	377–416	40	48	51
1871	417–427	11	31	31
1872	428–433	6	20	17
1873	434	1	6	12

Iz tabele je vidno, da je prvemu navdušenju kaj kmalu sledilo mrtvilo – saj število izbranih članov vse od leta 1864 presega število vpisanih. Tako kaže evidenca, da je čitalnica leta 1873 štela le še približno 12 članov; izraz približno uporabljam, ker pri nekaterih članih ni točno jasno, ali so bili izbrisani ali ne.

Ob primerjavi z novo evidenco leta 1876, ko je društvo doživelo prerod, lahko ugotovimo, da so dobljeni rezultati dokaj natančni in so morebitna odstopanja od dejanskega stanja zanemar-

¹³⁵ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik izredne seje, 14. 12. 1879.

¹³⁶ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik seje, 7. 2. 1883.

¹³⁷ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, zapisnik seje rednega občnega zbora, 22. 11. 1901.

¹³⁸ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, zapisnik seje rednega občnega zbora, 28. 12. 1920.

¹³⁹ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, zapisnik redne seje odbora, 8. 11. 1921.

¹⁴⁰ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, zapisnik seje odbora, 13. 1. 1920.

¹⁴¹ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 1, članska evidenca. Leta 1867 je pri vključbi nastala napaka, in sicer pri pisanju tekočih številok – tako sledi vpisu za tekočo številko 348 namesto 349 številka 439, to pa nanese razliko 90, ni pa iz dokumentacije vidno, ali gre za naključje ali za namerno "napako".

ljiva; v novi evidenci je namreč vpisanih devet oseb, ki so se včlanile v čitalnico pred letom 1873. Všteti so tudi štirje člani, ki so delovali v društvu že od leta 1862.

Največ izbrisov je bilo (z izjemo prvih dveh let delovanja čitalnice) prav v letu vpisa – torej še pred iztekom prvega leta članstva.

Po izjavi tajnika društva na občnem zboru leta 1891 je bil največji priliv članstva v predpustnem času, ko je bilo največ društvenih zabav; nato pa je sledilo izstopanje, na kar kažejo tudi navedeni podatki.

Kot zanimivost naj navedem, da se je januarja 1870 včlanilo v čitalnico glede na pretekla leta dokaj visoko število posameznikov, med njimi tudi 12 trgovskih pomočnikov, ki so bili kmalu po vpisu tudi izbrisani, ker niso hoteli plačati članarine.

Časovna preglednica o stanju članstva do leta 1873

	862	863	864	865	866	867	868	869	870	871	872	873
1862/152	31	30	22	12	10	4	11	5	8	5	7	1
1863/56		11	17	6	3	5	2	3	3	3	1	-
1864/45	-	-	16	15	5	2	3	1	1	2	1	-
1865/59	-	-	-	28	12	4	4	6	2	1	-	-
1866/20	-	-	-	-	9	4	4	1	1	1	-	-
1867/18	-	-	-	-	-	5	5	7	-	2	-	-
1868/14	-	-	-	-	-	-	4	4	3	1	2	1
1869/12	-	-	-	-	-	-	-	6	3	1	-	-
1870/40	-	-	-	-	-	-	-	-	27	8	3	2
1871/11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	2	-
1872/6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-
1873/1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2

V navpični koloni je navedeno leto vpisa, pod poševnico pa število vpisanih v posameznem letu. V vodoravni koloni je navedeno število izbranih v posameznem letu glede na leto vpisa.

Glede na prebivališče so prvo leto prevladovali člani iz drugih krajev, po letu 1864 pa se je število prevesilo v korist Celjanov.

Glede na to, da je bilo Celje takrat razdeljeno na dve občini (mestno in okoliško), in upoštevajoč, da je bilo to slovensko društvo, bi pričakovali večje število članov iz okoliške občine. Vendar je to število zanemarljivo nizko; to si lahko razložimo s socialno strukturo okoliških prebivalcev; v društvo so bili včlanjeni, kot je vidno iz tabele, ki kaže socialno strukturo članov, predvsem izobraženci in obrtniki.

Število vpisanih članov do leta 1873 – glede na prebivališče

Kraj bivanja:	1862	1863–1873	Skupaj
Celje – mesto	64	214	278
Celje – okolica	1	3	4
Blagovna	1	-	1
Braslovče	1	-	1
Brežice	-	1	1
Dobrna	3	1	4
Dol	-	1	1
Drešinja vas	1	-	1
Gornji Grad	4	4	8
Gotovlje	-	1	1
Gradec	1	1	2
Grajska vas	1	-	1
Griže	1	-	1
Hrastnik	-	1	1
Kalobje	-	1	1
Kostrivnica	2	-	2
Laško	6	9	15
Lemberg	1	-	1
Levec	2	-	2
Ljubljana	-	1	1
Mozirje	3	7	10
Nova Cerkev	4	-	4
Novo Celje	-	1	1
Pečovje	2	1	3
Pišece	1	-	1
Ponikva	1	1	2
Prihova	-	1	1
Rače	2	-	2
Razborje	-	1	1
Rečica	2	1	3
Sladka Gora	1	-	1
Slivnica	-	1	1
Sv. Miklavž	1	-	1
Sv. Pavel p. Celju	-	1	1
Šempeter	3	-	3
Šentjur	4	4	8
Šentrupert	1	1	2
Šentvid	3	-	3
Šmarje	2	1	3
Šmarjeta	-	1	1
Šmartno	1	1	2
Štore	-	1	1
Teharje	2	3	5
Trbovlje	-	2	2
Trst	1	-	1
Velenje	-	1	1
Vitanje	-	1	1
Vojnik	-	6	6
Vransko	5	1	6
Zabukovica	1	2	3
Zalog	1	-	1
Zreče	-	1	1
Zalec	16	3	19
"med seli"	4	-	4
"na Paki"	1	-	1
SKUPAJ	152	282	434

Socialna struktura članov do leta 1873

Poklic	1862	1863	1864–1873	1862–1873
zdravnik	8	2	1	11
lekarnar	1	-	7	8
pravnik	2	2	8	12
notar	2	1	2	5
ravnatelj	2	-	1	3
profesor	4	-	8	12
učitelj	11	-	7	18
dekan	2	-	-	2
župnik	17	3	1	21
duhovnik	22	11	15	48
inženir	1	-	2	3
predstojnik	1	1	3	5
svetnik	-	-	2	2
župan	1	2	2	5
meščan	2	1	10	13
uradnik	7	4	23	34
uslužbenec	3	1	4	8
graščak	-	-	1	1
posestnik, rudniški	1	-	2	3
posestnik	19	2	11	32
posestnik, hišni	5	-	6	11
kmet	1	-	-	1
oskrbnik	-	1	2	3
obrtnik	14	6	22	42
trgovec	21	8	14	43
trgovski pomočnik	5	9	57	71
ženske	-	-	10	10
ostalo	-	2	5	7

V tabeli so poklici razvrščeni v smiselne enote glede na izobrazbo in status.

Ob socialni strukturi članov je potrebno poudariti, da gre za izobrazbeno visoko raven, ki je tudi, kar zadeva status, veliko pomenila.

Zaradi boljše preglednosti sem določene poklice združila v eno skupino – tako obrtnike (kositar, čevljar, dežnikar, krznar, usnjar, krojač, jermenar, kolar, podobar, pleskar, barvar, brivec ...) razen trgovcev, duhovnike (vikar, kaplan, katehet in kurat), pravnike (dr. prava in odvetnik), zdravnike (dr. medicine in medicinec), učitelje (nadučitelj in podučitelj) idr.

Glede na to, da so bile kot članice udeležene pri delovanju čitalnice tudi ženske, sem jih združila v enotno kategorijo – od teh je bilo vdov pet (za eno je navedeno poleg tega še, da je bila posestnica, za drugo pa meščanka), dve meščanki, dve gospodični in učiteljica; v letu vpisa so se izpisale: tri vdove, dve gospodični in meščanka; dalj časa so bile včlanjene štiri ženske, in sicer učiteljica (Ivana Rankl 1864–1871), vdova in posestnica (1865–1869), meščanka (1866–1868) ter vdova in meščanka (1867–1871).

Krajevna struktura članov v letih 1876–1884

	1876	1878	1880	1882/83	1883/84
Celje	68	58	36	73	65
drugi kraji	6	5	6	33	34
SKUPAJ	74	63	42	106	99

V rubriki drugi kraji so zajeti predvsem kraji bližnje in širše celjske okolice; člani iz bolj oddaljenih krajev so bili bolj izjeme kot pravilo. V tej kategoriji prevladujejo člani iz Laškega (štirinajst), Sentjurja (trinajst) in Žalca (štirinajst).

Socialna struktura članov v letih 1876–1888

	1876	1878	1880	1882	1888
zdravnik	2	1	-	2	2
lekarnar	2	1	1	1	-
sodnik	-	-	-	-	4
pravnik, jurist	-	-	-	4	6
odvetnik	8	8	1	10	13
notar	3	3	-	-	8
profesor	4	4	3	5	4
učitelj	6	4	4	7	3
inženir	-	-	-	1	1
župnik	1	-	-	1	1
duhovnik	5	4	5	7	8
pravoslavni duhovnik	-	-	-	-	3
vojaški poklici	1	-	-	-	-
župan	1	-	-	-	-
uradnik	5	7	5	20	11
uslužbenec	8	7	11	16	11
podjetnik, zasebnik	1	1	2	1	2
posestnik	2	1	3	5	8
kmet	1	2	-	-	-
obrtnik	13	9	3	5	5
trgovec	2	2	1	15	10
trgovski pomočnik	7	6	1	4	-
ženske	2	3	-	1	1
brez navedbe, ostalo	-	-	-	1	31
skupaj	74	63	40	106	132

Članska knjiga Narodne čitalnice v Celju se je ohranila samo za obdobje 1862–1890, ko naj bi začeli voditi novo evidenco.

Stanje članstva leta 1889 je bilo tako:

- devetinpetdeset rednih članov,
- osem častnih članov,
- dvaindvajset zunanjih članov.¹⁴²

Prav tako kakor evidenca preostalega članstva je tudi evidenca častnih članov vodena samo do leta 1890. Evidenca častnih članov ni popolna; vpisani niso Anton Černe, František Palacky, knezoškof Anton Martin Slomšek in dr. Lovro Toman, ki so bili imenovani za častne člane leta 1862.

Častni člani Narodne čitalnice celjske

Ime in priimek	Stan	Prebivališče	Izvoljen	Opomba
1. Jurij Strosmajer	škof	Djakovo	1862	
2. dr. Franc Miklošič, vitez	profesor	Dunaj	1862	† 1891
3. dr. Janez Bleiweis	profesor	Ljubljana	1862	† 1880
4. dr. Fr. Ladislav Rieger	odvetnik	Praga	1862	
5. dr. František Brauner	odvetnik	Praga	1862	† 1880

¹⁴² ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 1, članska knjiga 1862–1891.

6. dr. Alojzij Pražak	minister	Dunaj	1862	
7. Anton Žuža	kanonik	Laško	1878	
8. dr. Štefan Kočevar	zdravnik	Celje	1878	
9. Davorin Trstenjak	župnik	Stari trg	1878	† 1890
10. dr. Josip Muršec	duhovnik	Gradec	1862	
11. dr. Josip Klaudy	župan	Praga	1862	
12. dr. Josip Vošnjak	poslanec	Ljubljana	1882	
13. dr. Gustav Ipavec ¹⁴³	zdravnik	Šentjur	1883	

Navdušenje nad ponovnim razcvetom društva je mogoče razbrati tudi iz poročila tajnika društva Mihe Kokota oktobra 1883. Poročilo je namreč zaključil tako: "Gospoda moja! Minulo je zopet eno društveno leto ter se za zmiraj potopilo v morje neizmerno večnosti. Prineslo nam je res bridke, vendar pa tudi vesele ure, in akoravno ne vemo, kaj nam še bodočnost zakriva, upanja na razvoj veselega društvenega življenja nam vzeti ne more. Ne vem tega poročila bolje končati, kakor da izrazim presrčno voščilo, naj nam nemila usoda nobenega ne iztrga izmed nas, ki smo danes tu združeni, temveč naj se nam obilo novih moči pridruži, naj za naprej čitalnica raste, naj cvete, naj se razvija v krepko, mogočno drevo – košato lipo, v katere senc ne bomo se zbirali samo mi, ampak tudi potomci naši!"¹⁴⁴

Na občnem zboru leta 1891 je poročal tajnik o delovanju Narodne čitalnice v Celju od njenih začetkov do leta poročanja ter pri tem poudaril, da je zaradi nepopolnih dokumentov zelo težko obnoviti delovanje čitalnice.

Navdušeno je tedaj poročal zlasti o prvih letih delovanja društva: "To so bili sijajni časi; med spečimi strankami vladal je mir; furor teutonicus še ni bil zašel v celjsko ozidje. Med člani v prvih letih nahajamo imena kakor: Traun, Kreuzberger, Herzmann, Regula, Rüpschl, Drolz, Hojnik, Kosta, Wanbrechtsamer, Stibenegg, Wogg, Fritz Mathes, Schmidl, dr. Schurbi etc.

Ali neki kal propada je bil že takrat v društvu; dosti članom ni bilo do slovenske stvari do našega narodnega razvoja in napredka, temveč le za zabavo. Člani so pristopali pred pustom k plesnim zabavam – po plesnih zabavah so pa

zopet trumoma izstopali.

Od leta 1865 naprej jelo je s slovensko stvarjo hirati tudi naše društvo.

Proti letu 1870 in do leta 1873 nastaja praznota čedalje hujša; bili so to slabi časi za Slovence in toraj tudi za čitalnico. Njeni poročevalci storil je najpametnejše kar je mogel – umolknil je! Nemci (?) so bili že vsi zase združeni v Kazini, možje iz leta 1862 so ali pomrli ali odišli. Komaj deset mož stare garde najdemo v teh letih še pri društvu ..."

Obravnava tudi društvene prostore, ki so bili sprva lepi in veliki prostori v Tappeinerjevi (pозnejše Guggenmossovi)¹⁴⁵ hiši, nato pa so se selili v vedno slabše. Ko so leta 1882 končno pristali pri Straussu in si počasi opomogli, tako da: "stojimo letos višje kot kdaj v številu in prometu; le leta 1863 še nismo dosegli – zato stojimo pa na čisto narodnem stališču; društvo ima le narodne člane in obitelji v svojem imeniku".¹⁴⁶

V številu članstva je krepko posegla prva svetovna vojna; že na začetku je bilo vpoklicanih več kot dvajset članov. Zanje je poročal predsednik na občnem zboru novembra 1914, da so še živi, da pa jih je več v bolnišnicah.¹⁴⁷

Članstvo se je naglo zmanjševalo; leta 1915 je odšlo ali izstopilo enainštirideset članov, v vojski jih je bilo šestintrideset; tako je čitalnica ob koncu leta štela le še enainšestdeset članov (enega častnega člana, štiriinpetdeset rednih in šest zunanjih članov).¹⁴⁸

Leto pred začetkom vojne – novembra 1913 je čitalnica štela še sto petintrideset članov (sto trinajst rednih in enaindvajset zunanjih članov ter en častni član). Predsednik je na občnem zboru 15. novembra 1913 ugotovil: "To je z ozirom na veliko število celjskih Slovencev dosti premalo, in želeti je, da bi se članstvo čitalnice znova pomnožilo, saj vzdržuje društvo v narodnem domu lepe, vsem celjskim Slovincem in društvom dostopne prostore, v katerih je nameščena tako rekoč javna čitalnica in javna ljudska knjižnica, ki jo je Čitalnica popolnoma iz svojih sredstev ustanovila."¹⁴⁹

Med prvo svetovno vojno je čitalnica delovala v okrnjenem obsegu. Članstvo se je po vojni hitro obnovilo in konec leta 1920 je štela že sto osemindvajset članov. V odbor Narodne čital-

¹⁴³ Ipavec, Gustav (1831–1908), slovenski komponist in zdravnik v Šentjurju, Luc Menaše, n. d., str. 433, geslo: Ipavec, Gustav. Glej tudi: *Enciklopedija Slovenije*, zv. 4, Ljubljana 1990, str. 175, geslo: Ipavec, Gustav, tudi *Ipavic*, skladatelj – med najbolj znanimi zborovskimi skladbami je Slovenec sem, ki je včasih veljala na Štajerskem za neke vrste slovensko himno, pa Planinska roža in druge; nekatere pesmi, kot npr. Kje so tiste stezice, so tudi ponarodele, Ljubljana, 1990.

¹⁴⁴ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 2, zapisnik občnega zbora, 28. 10. 1883.

¹⁴⁵ Na mestu, kjer je stala Guggenmossova hiša (nasproti železniške postaje), so Nemci zgradili Nemški dom.

¹⁴⁶ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, zapisnik seje rednega občnega zbora, 29. 11. 1891; furor teutonicus, tevtonski bes, s katerim so Tevtoni (stari Germani) odhajali v boj; figurativno nemška besnost, France Verbinc, *Slovar tujk*, Ljubljana 1979, str. 229.

¹⁴⁷ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, zapisnik seje občnega zbora, 28. 11. 1914.

¹⁴⁸ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, zapisnik seje rednega občnega zbora, 27. 11. 1915.

¹⁴⁹ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, zapisnik seje rednega občnega zbora, 15. 11. 1913.

nice je bila izvoljena tudi prva ženska, in sicer Marica Serbec, žena dr. Serbeca.¹⁵⁰

Začetnemu številu članov in povečevanju števila kmalu po vojni je sledilo hitro zmanjševanje; predvsem so izstopali člani, ki so pričakovali enako delovanje čitalnice kot pred vojno (kulturno-zabavne prireditve) in jih povojno delovanje ni zanimalo.

Leta 1922 je imelo društvo sto sedemindvajset članov (petnajst profesorjev, učiteljev in učiteljic, devetnajst državnih uradnikov, trinajst notarjev in odvetnikov, triindvajset trgovcev in trgovskih nameščencev, dvaindvajset bančnih uradnikov, dva zdravnika, tri železniške uradnike, dva lekarnarja in sedemnajst predstavnikov drugih poklicev). V tem letu je čitalnica praznovala šestdesetletnico delovanja in že šestinštirideset let ji je predsedoval dr. Josip Serbec, podpredsednik je bil dr. Juro Hrašovec, ki je prišel v čitalnico pred enainštiridesetimi leti; leta 1921 je bil dr. Juro Hrašovec imenovan za prvega slovenskega župana v Celju.¹⁵¹

Septembra 1925 je dolgoletni predsednik dr. Josip Serbec, star enainosemdeset let, umrl. Člani društva so se ga spomnili na žalni seji 19. septembra 1925 kot odličnega moža ter vzornega in marljivega voditelja, ki se je bojeval za narodnostne pravice celjskih Slovencev.¹⁵²

Po njegovi smrti je društvo vodil dr. Juro Hrašovec.

Število članstva se je leta 1927 znižalo na sto tri osebe.

Zapisnikar je stanje pojasnil s temi besedami: *"Upadek članstva je razumljiv. Čitalnica mnogim ničesar ne nudi; ne posluhujejo se njene knjižnice, ne reflektirajo na časopisje. Toda na žalost moram konstatirati, da so med izstopivšimi v prvi vrsti oni, ki so se vsa leta po vojni marljivo posluževali čitalničnega časopisja za boro 12 dinarsko letno članarino. Ravno radi teh je prišla Čitalnica v denarne zadrege, zato je tudi vsaka diskusija o njihovi ozkogrudnosti odveč."*¹⁵³

Povzetek

Narodna čitalnica v Celju je bila ustanovljena na pobudo *celjskih narodnjakov* leta 1862 v zasebnem stanovanju narodnega trgovca Kapusa. Tu je delovala prve mesece po ustanovitvi in se nato za dobro leto preselila v gostilno Jurija Balanta. Daljši čas (do leta 1873) je gostovala v hiši Ivana Tappeinerja. Zaradi zmanjšanja števila

članov je moral odbor prekiniti najemno pogodbo in prodati inventar. Iz krize je društvu uspelo priti leta 1876; obnovili so delovanje in najeli prostor pri Franju Krušiču, vendar ne za dolgo. Že leta 1881 so intenzivno iskali nove prostore in se odločili za Straussov hotel. Tam so ostali do leta 1896, ko so dobili prostore v Narodnem domu.

Čitalnica je bila namenjena predvsem družabnemu življenju. Organizirala je kulturno-zabavne prireditve, plese, tombole, izlete, družabne večere, gledališke predstave, streljanje v tarčo, igranje kart in biljarda ter bolj ali manj skrbela za lastni pevski zbor in pozneje še za godbo; imela je urejeno knjižnico s knjigami in čitalnico s časopisi in revijami.

Čitalnico je od ustanovitve do leta 1875 vodil dr. Štefan Kočever, nasledil ga je dr. Jakob Pirnat, ki je to funkcijo odložil že po nekaj mesecih zaradi odhoda v Gradec. Slabo leto je nato predsedoval društvu Matevž Koželj. Decembra 1877 pa je bil izvoljen za predsednika dr. Josip Serbec, ki je to funkcijo opravljal do svoje smrti leta 1925 – torej osemindvajset let; nasledil ga je dr. Juro Hrašovec.

V člansko knjigo društva se je leta 1862 vpisalo 152 oseb predvsem slovenske in nekaj tudi nemške narodnosti. Žal je prvemu navdušenju kaj kmalu sledilo mrtvilo – saj je število izbranih članov vse od leta 1864 presegalo število vpisanih. Največ izbrisov (razen v prvih dveh letih delovanja) je bilo prav v letu vpisa – torej še pred iztekom prvega članskega leta. Največji priliv članstva je bil navadno v predpustnem času, ko je bilo največ zabav; nato pa je sledilo izstopanje.

Glede na prebivališče so prvo leto prevladovali člani iz drugih krajev, po letu 1864 pa se je število prevesilo v korist Celjanov. Celje je bilo takrat razdeljeno na mestno občino, ki so jo vodili Nemci, in okoliško, ki je bila v slovenskih rokah, zato bi, ker je bilo to v resnici slovensko društvo, pričakovali večje število članov iz okoliške občine. Vendar je število zanemarljivo nizko. To si lahko pojasnimo upoštevaje socialno strukturo okoliških prebivalcev, kajti v obravnavano društvo so bili včlanjeni predvsem izobraženci in obrtniki.

V utečeno delovanje čitalnice je globoko posegla prva svetovna vojna: veliko članov je bilo vpoklicanih, veliko jih je izstopilo iz društva, ker ni bilo več prireditev, ki bi jih pritegnile, in čitalniške prostore je zasedla vojska.

Po vojni je zaradi spremenjenih političnih razmer naloga Narodne čitalnice, združevati Slovence in krepiti narodno zavest, odpadla in društvo se je omejilo predvsem na branje časopisov in izposojajo knjig.

Kljub poskusom oživljanja tudi drugih dejavnosti čitalnice je počasi zamirala – in leta 1927 (po petinšestdesetih letih delovanja) prenehala obstajati.

¹⁵⁰ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, zapisnik redne seje občnega zbora, 28. 12. 1920.

¹⁵¹ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, zapisnik seje rednega občnega zbora, 18. 11. 1922.

¹⁵² ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, zapisnik žalne seje, 19. 9. 1925.

¹⁵³ ZAC, fond N. č., fasc. 1, sig. 3, zapisnik rednega občnega zbora, 3. 3. 1927.